Ref. Ares(2026)9304948 - 01/10/2026

Co-funded by the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Erasmus+ Jean Monnet Module

The Protection of IP Rights of Researchers and Research Institutions in Ukraine: Best EU Practices

PIPRRRIBEUP – Project No. 101126485 – ERASMUS-JMO-2023-MODULE

DELIVERABLE D2

Publications

Dissemination level: Public

Beneficiary: Sumy State University, Ukraine
Academic coordinator: Dr Maryna Utkina

EXECUTIVE SUMMARY

Deliverable D2 brings together six peer-reviewed publications prepared by the Jean Monnet Module team at Sumy State University between 2024 and 2026. Together, they disseminate the Module's research findings on how researchers and research institutions in Ukraine can protect their intellectual property (IP) rights, drawing on EU law and best practice, and on how IP protection can be reconciled with Open Science and Open Access.

The publications address the Module's core themes:

- the legal framework for protecting researchers' IP rights in Ukraine and its alignment with EU and international standards;
- the impact of artificial intelligence on IP in research, including the EU Artificial Intelligence Act;
- Open Science and Open Access as tools for research integrity, transparency and the dissemination of knowledge;
- copyright, licensing (including Creative Commons) and publishing agreements in scholarly communication;
- institutional infrastructure for managing research outputs.

The articles have also informed the teaching materials developed under the Module, including the two course syllabi and the textbook "Protection of Intellectual Property Rights and Open Practices in Scientific and Research Activities" (Sumy State University, 2026).

List of publications

No.	Authors	Title	Journal / outlet	Pages (publications section)
1	O. Maletova, M. Utkina, O. Kramarenko	*Promoting Transparency: The Role of Open Science in Combating Corruption in Academic and Research Institutions*	Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence, 2024, No. 70 (in Ukrainian, with English summary). DOI: 10.32782/2307-1745.2024.70.13	1–5
2	M. Utkina	*Enhancing Intellectual Property Rights Protection for Researchers and Research Institutions in Ukraine*	Reforming the Legal System in the Context of European Integration Processes: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference (Sumy, 23-24 may, 2024). Sumy: Sumy State University, 2024, pp. 245-247 (conference paper, in English)	6–8
3	O. Maletova, M. Utkina, S. Gudkov	*Transformation of Intellectual Property Rights Protection in the Era of Artificial Intelligence: Challenges for Ukrainian Researchers and Scientific Institutions*	Uzhhorod National University Herald. Series: Law, 2024, Issue 85, Part 3 (in Ukrainian, with English summary). DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.3.2	9–15
4	O. Kramarenko	*Open Access to Scholarly Monographs: The Current Landscape*	Open Science and Innovations, 2026, No. 1 (5) (in Ukrainian). DOI: 10.62405/osi.2026.01.03	16–23

No.	Authors	Title	Journal / outlet	Pages (publications section)
5	M. Otroshchenko, O. Kramarenko, S. Hudkov, O. Maletova, M. Utkina	*Digital Transformation in Academic Libraries: Implementing Integrated Research Information Systems for Enhanced Scholarly Communication and Institutional Knowledge Management*	Digital Library Perspectives (Emerald Publishing), 2026 (in English). DOI: 10.1108/DLP-08-2025-0122	24–40
6	M. Utkina, O. Maletova	*The Berne Convention in the Era of Open Science: International Legal Challenges of Open Access Policy*	Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Legal Sciences, 2026, Vol. 37 (76), No. 3 (in Ukrainian). DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/44	41–47

Summary of the publications and their relevance to the Module

1. ***Promoting Transparency: The Role of Open Science in Combating Corruption in Academic and Research Institutions.*** The article examines Open Science as a tool against corruption in research, including plagiarism, data falsification and the purchase of authorship. It proposes five strategies: transparent research methodologies and open data repositories, open peer review, Open Access publishing and institutional repositories, reproducibility and verification of results, and codes of research ethics. It links the protection of researchers' authorship and integrity, a central concern of the Module, to the Open Science agenda promoted by the EU.

2. ***Enhancing Intellectual Property Rights Protection for Researchers and Research Institutions in Ukraine.*** This paper, which shares its subject with the Module itself, identifies the main obstacles to effective IP protection for Ukrainian researchers: gaps in the legal framework, low awareness of IP rights, and weak enforcement. It reviews Ukraine's obligations under international IP treaties and its harmonisation with EU law under the Association Agreement. It calls for legal reform, IP education in university curricula, stronger institutions and specialised IP dispute resolution.

3. ***Transformation of Intellectual Property Rights Protection in the Era of Artificial Intelligence: Challenges for Ukrainian Researchers and Scientific Institutions.*** The article analyses how the use of AI in research affects IP protection. Key risks include determining authorship of AI-assisted works, tracing original sources, and the unauthorised use of research data. It examines the EU Artificial Intelligence Act as a model for Ukraine and proposes a combination of legal measures (harmonisation with EU law) and technological tools (digital rights management, blockchain, plagiarism detection). It also recommends that the use of AI be disclosed in research methodology.

4. ***Open Access to Scholarly Monographs: The Current Landscape.*** The article examines legal, technical and financial aspects of making Ukrainian research monographs openly accessible, in the context of Ukraine's National Open Science Plan and integration into the European Research Area. It compares Open Access business models and distinguishes full assignment of rights from licensing agreements. It covers the use of Creative Commons licences and the management of third-party rights, and offers researchers a practical step-by-step procedure for depositing monographs lawfully in Open Access.

5. ***Digital Transformation in Academic Libraries: Implementing Integrated Research Information Systems for Enhanced Scholarly Communication and Institutional Knowledge Management.*** This case study, published in an international Emerald journal, evaluates the Scientific Results Management System (SRMS) at Sumy State University, a Current Research

Information System (CRIS). It shows how automated metadata collection, duplicate detection and role-based access improve the accuracy of authorship attribution and the management of research outputs. Accurate records of research outputs and their authors are an institutional foundation for protecting the IP of researchers and universities.

6. ***The Berne Convention in the Era of Open Science: International Legal Challenges of Open Access Policy.*** The article examines the tension between the copyright regime of the Berne Convention and Open Access mandates for publicly funded research. It assesses the gold, green and diamond Open Access models against the Convention's three-step test. It analyses EU law, namely the Open Access obligations in Article 17 of the Horizon Europe Model Grant Agreement and the text and data mining exceptions in Directive (EU) 2019/790 on copyright in the Digital Single Market. It also evaluates Creative Commons licensing and makes recommendations for adapting Ukrainian copyright law to EU standards.

УДК 351.74:378.01
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.70.13

Малетова О. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Сумського державного університету

Уткіна М. С.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Сумського державного університету

Крамаренко О. А.,
аспірантка кафедри управління,
керівник центру забезпечення якості науки
Сумського державного університету

СПРИЯННЯ ПРОЗОРОСТІ: РОЛЬ ВІДКРИТОЇ НАУКИ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В АКАДЕМІЧНИХ І НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВАХ[1]

Анотація. У цій статті досліджується потенціал відкритої науки як інструменту протидії корупції в академічних і науково-дослідних установах. Автори представляють відкриту науку як комплексний підхід до наукової діяльності, заснований на принципах прозорості, доступності та співпраці. Актуальність цього дослідження підкреслюється глобальними трансформаціями, що відбуваються в науковому ландшафті, і зростаючою потребою забезпечити цілісність академічних процесів.

У статті розглядаються різні визначення відкритої науки, її ключові елементи та роль у світовій спільноті, зокрема під час кризових ситуацій. Автори наголошують на важливості відкритого доступу до наукових даних та швидкого обміну знаннями для вирішення глобальних викликів. Особливу увагу приділено потенціалу відкритої науки для відродження наукової системи України. У цьому контексті відкрита наука розглядається як рушійна сила для розвитку нової наукової культури, заснованої на академічній доброчесності та співпраці, яка є важливою для подолання викликів, з якими стикається українська дослідницька спільнота.

Наукова корупція розглядається як серйозна загроза інтелектуальному потенціалу нації та соціальному порядку. Автори підкреслюють відсутність статистичних даних про корупцію в науковому секторі України та наголошує на необхідності інтеграції принципів відкритої науки в антикорупційні заходи країни. Стаття висвітлює різні форми наукової корупції, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та купівлю авторства в наукових публікаціях.

У статті пропонується п'ять ключових стратегій інтеграції принципів відкритої науки в антикорупційні практики: створення прозорої методології дослідження, що включає публікацію детальних описів методів та розміщення первинних даних у відкритих репозиторіях; посилення нагляду через відкриту експертну перевірку, включаючи публікацію рецензій разом зі статтями та залучення широкого кола експертів; демократизація знань через відкритий доступ, що передбачає публікацію в журналах відкритого доступу та створення інституційних репозитаріїв; підвищення відтворюваності та перевірки результатів досліджень, що є особливо важливим в контексті використання великих баз даних та штучного інтелекту; сприяння етичним дослідницьким практикам, включаючи розробку етичних кодексів та механізмів для повідомлення про неетичні практики.

Кожна з цих стратегій детально проаналізована з акцентом на їхній потенціал для зменшення наукової корупції та покращення якості досліджень. Автори також розглядають проблеми впровадження цих стратегій, зокрема, складнощі з забезпеченням якісного рецензування та необхідність зміни усталених практик в науковому середовищі.

Робиться висновок, що наукова корупція, яка проявляється в псевдонаукових роботах і сумнівному авторстві, становить серйозну загрозу інтелектуальному потенціалу нації та суспільному ладу. Впровадження принципів відкритої науки може значно модернізувати наукову систему України, сприяючи розвитку нової культури, заснованої на академічній доброчесності та співпраці. Ці заходи створюють середовище, де наукова корупція стає менш можливою та більш ризикованою, підвищуючи загальну якість досліджень та довіру до наукового процесу.

Ключові слова: відкрита наука, корупція, академічна доброчесність, Україна, антикорупційні стратегії, прозорість, наукова етика.

Постановка проблеми. У контексті глобальних трансформацій у науковому ландшафті та зростаючої потреби забезпечити цілісність академічних процесів парадигма відкритої

[1] Робота виконана в рамках проєктів 101126485 – PIPRRRIBEUP – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Захист прав інтелектуальної власності дослідників та наукових установ в Україні: найкращі практики ЄС» «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556).

науки постає як потенційно потужним інструментом у протидії корупції в освітніх та дослідницьких установах. Ця парадигма сприяє прозорості, підзвітності та доступності наукових знань, тим самим допомагаючи пом'якшити ризики неетичної поведінки, наприклад маніпуляції даними або конфлікту інтересів, які можуть відбуватися за зачиненими дверима. Актуальність дослідження цього питання зумовлена не лише гострою потребою подолання корупції в академічному середовищі, а й необхідністю переосмислення традиційних підходів до організації наукової роботи в епоху цифровізації та глобалізації.

Оскільки наукові кола стають все більш взаємопов'язаними та залежними від цифрових інструментів, відкрита наука сприяє тіснішій співпраці, експертній оцінці та обміну даними через кордони, що ускладнює непомітне процвітання корупції. Крім того, саме відкрита наука заохочує прийняття етичних стандартів і найкращих практик, які виходять за межі національних кордонів, створюючи більш єдину та прозору глобальну наукову спільноту. У цьому сенсі відкрита наука є не лише основою для підвищення ефективності досліджень та інновацій, але й стратегічним антикорупційним компонентом, що сприяє розвитку культури відкритості та підзвітності, які можуть значно покращити управління академічними та дослідницькими установами.

Стан дослідження. Питання відкритої науки досліджували такі вчені як А. Медче, К. Мартінес-Фуентес, К. Багбі, Е. Ельшан, К. Мерфі, О. Сербін, Р. Рамачандран, Р. Вісенте-Саез, Т. Ярошенко, О. Ярошенко, Ю. Г. Носенко. А протидія корупції в цілому та протидія академічній корупції були предметом наукового інтересу таких вчених, як В. Гура, Р. Лейтхарт, А. Селіванов, Г. Камачо. та інші. Водночас дослідження яке б вивчало саме перспективу імплементації принципів відкритої науки для протидії корупції здійснено не було.

Мета статті є дослідити, як практики відкритої науки можуть бути використані як ефективні інструменти для протидії корупції в академічних і дослідницьких установах. Вона спрямована на аналіз потенціалу відкритої науки для сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності в наукових дослідженнях і академічних процесах, тим самим сприяючи антикорупційним зусиллям.

Виклад основного матеріалу. Базисом наукового дослідження є глибинне вивчення понятійно-категоріального апарату. Термін «відкрита наука» почав з'являтися на початку 2000-х років під різними назвами, такими як «цифрова наука», «наука 2.0», «е-наука». Однак саме «відкрита наука» поступово закріпила свої позиції у документах програми ЄС «Горизонт 2020», починаючи з 2015 року, як узагальнюючий термін, що використовується для позначення різних змін у доступності, поширенні та відтворенні наукових знань [1, с. 279].

Не зважаючи на те, що відкрита наука, як концепція, так і термін, стає все більш популярною та вживаною. Однак визначення, інтерпретації та уявлення про те, що означає термін «відкрита наука», відрізняються. Деякі визначення є досить вузькими і зосереджуються лише на забезпеченні більш відкритого доступу до науки як сукупності знань. Ці вузькі визначення наголошують на відкритому обміні науковими знаннями якомога раніше в процесі дослідження [2]. Загалом відкрита наука – це рух за більшу прозорість і відкритість науки, що все більше впливає на повсякденну наукову роботу та життя в усіх наукових дисциплінах [3, с. 530].

На думку М. Г. Бертрам, Й. Сундін, Д. Г. Рош, А. Санчес-Тохар, Е. С. Й. Тор, Т. Бродін, термін «відкрита наука» охоплює широкий спектр методів, інструментів, платформ і практики, спрямовані на підвищення доступності, прозорості, відтворюваності та надійності наукових досліджень. Ці практики включають, наприклад, обмін кодом, даними та дослідницькими матеріалами, прийняття нових форматів публікацій, таких як зареєстровані звіти та препринти, проведення досліджень тиражування та повторного аналізу, оптимізацію статистичних методологій для покращення оцінки доказів та перегляд інституційних стимулів [4, с. 793].

На думку, Р. Вісенте-Саес та С. Мартінес-Фуентес відкрита наука приносить соціокультурні та технологічні зміни, засновані на відкритості та зв'язку, на тому, як плануються, виконуються, фіксуються та оцінюються дослідження. Кілька досліджень показують, що існує недостатня обізнаність про те, що таке відкрита наука, головним чином через те, що не існує формального визначення відкритої науки. Автори вважають, що відкрита наука – це прозорі та доступні знання, які поширюються та розвиваються через спільні мережі, вона допомагає науковому співтовариству, діловому світу, політичним акторам і громадянам мати спільне та чітке розуміння того, що таке відкрита наука, і стимулює відкриті дебати про соціальну, економічну та людську додану цінність цього явища [5, с. 430].

До елементів відкритої науки відносять: відкритий доступ до публікацій, відкриті дані та відкрите рецензування наукових досліджень, відкриту методологію, відкриту освіту, відкрите програмне забезпечення [6].

На нашу думку, відкрита наука – це комплексний підхід до наукової діяльності, що охоплює всі етапи дослідницького процесу та базується на принципах прозорості, доступності та співпраці. Вона включає широкий спектр практик, методів та інструментів, спрямованих на забезпечення вільного доступу до наукових знань, даних, методологій та результатів досліджень. Метою відкритої науки є підвищення ефективності, надійності та відтворюваності наукових досліджень, а також стимулювання інновацій та міждисциплінарної співпраці. Це динамічна концепція, що еволюціонує разом з технологічним прогресом та змінами в науковому співтоваристві, сприяючи більш тісній взаємодії між наукою, бізнесом та суспільством.

Роль відкритої науки для світової спільноти стала ще більш очевидною під час глобальної кризи, спричиненої пандемією COVID-19, коли відкритий доступ до наукових даних, швидкий обмін знаннями та співпраця між дослідниками відіграли ключову роль у боротьбі з глобальними викликами. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) прямо визнала «ключове значення» відкритої науки для подолання пандемії, а такі авторитетні міжнародні інституції, як ЮНЕСКО, активно закликають до її широкого впровадження [7].

Не буде перебільшенням сказати, що швидке й ефективне впровадження відкритої науки в Україні може стати основою для оновлення національної наукової системи, яка поки що не є повністю конкурентоспроможною у світовому масштабі й страждає від рудиментарних підходів минулого. Це, зокрема, стосується розвитку нової наукової культури, заснованої на академічній доброчесності, співпраці та спрямованості на потреби суспільства [7]. Що ж до сутності поняття «корупція», то дане поняття досліджувалося багатьма вченими під різними призмами, зокрема, з точки зору економіки, політології, права,

психології, соціології та інших наук. Кожна із них наділяє його своїм специфічним значенням, описуючи різні прояви та сутності. Єдине, що об'єднує ці визначення – це визнання корупції деструктивним явищем, що деформує суспільні процеси, правові принципи, економічну рівність, особистість корупціонера та осіб, які надають неправомірну вигоду чи вчиняють інші корупційні діяння. Наприклад, В. Гура пропонує розуміти «корупцію» як складне, багатогранне системне явище, що полягає у неправомірному та аморальному використанні особами, які мають владні або управлінські повноваження, свого становища, статусу чи впливу для власної користі чи в інтересах інших осіб. Мета таких дій – отримання особистої вигоди, збагачення або інших преференцій за рахунок державних ресурсів або громадян [8, с. 79].

Корупція проникає у всі сфери суспільного життя і наукова сфера, на жаль, не є виключенням. І хоча наука має говорити нам правду про світ, її відкриття за своєю суттю тимчасові, завжди підлягають фальсифікації пізнішими відкриттями та теоріями [9]. Чинником, який спотворює наукові досягнення є наукова корупція.

Наукова корупція – це руйнівний процес для інтелектуального потенціалу української нації, породжений прагненням до збагачення та академічною недоброчесністю. Її слід розглядати як серйозну загрозу соціальному порядку, особливо в контексті псевдонаукової продукції та сумнівного авторства. Ми піднімаємо тему наукової корупції, оскільки раніше вона розглядалася лише частково, але сьогодні стала морально-правовою проблемою з тривожною тенденцією до зростання.

У країнах Європейського Союзу, Канаді та США наукова корупція справедливо вважається серйозним кримінальним правопорушенням. Достатньо пригадати випадок у Німеччині, коли міністр оборони подав у відставку після того, як було виявлено порушення авторських прав у його дисертації, захищеній п'ять років тому, що спричинило публічну недовіру [10].

Корупція в академічних дослідженнях має наслідки за межами академічної спільноти. Коли це відбувається в медичних дослідженнях або дослідженнях, на яких ґрунтуватимуться політичні рішення, це може мати руйнівні наслідки для всієї спільноти. Однак, навіть якщо саме дослідження може не мати впливу за межами академічної спільноти, корупція в академічних колах може підірвати основні цінності суспільства, оскільки вона порушує зв'язок між заслугами, наполегливою працею та успіхом і може зробити фаворитизм, хабарництво та шахрайство більш прийнятними. для отримання результатів. Академічна культура «публікуй або загинь» стимулює неетичну поведінку, оскільки науковцям доводиться постійно створювати та публікувати дослідження, щоб просуватися в кар'єрі. У країнах з низьким і середнім доходом брак фінансування та можливостей ще більше загострює проблеми [11].

Якщо аналізувати досвід України, то наукова сфера є настільки закритою, що нині відсутні статистичні дані про корупційні прояви у науковій сфері. Зокрема, результати моніторингу та оцінки ефективності виконання державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки містять окремі корупційні ризики, пов'язані із науковою діяльністю, однак вони завжди йдуть у сукупності з іншими сферами, наприклад, показник 2.7. Пріорітних сфер запобігання корупції має назву «2.7. Охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист». Його складовим є лише показник «2.7.6. У сфері освіти і науки наявні конфлікти інтересів під час формування та реалізації державної політики» [12].

Подекуди мають місце політичні скандали про прояви плагіату, однак, – це лише крапля у морі можливих корупційних підкупів для фальсифікації досліджень та наукових відкритів або купівлі авторства у наукових публікаціях. Як правило, відсутність протидії обумовлена взаємовигідністю певних процесів. Саме тому, вадливим є інтеграція принципів відкритої науки у антикорупційні заходи, які вживаються в Україні.

Зокрема, ми вважаємо, що необхідними є наступні стратегічні заходи: вибудування системи прозорої методології досліджень та даних, посилений контроль через відкриту експертну перевірку, демократизація знань через відкритий доступ, покращена відтворюваність і перевірка результатів досліджень, сприяння етичним дослідницьким практикам.

По-перше, вибудовування системи прозорої методології досліджень та даних. Для цього важливою є вимога до дослідників публікувати повні, детальні описи методологій, які вони використовують. Це дозволяє іншим науковцям критично оцінити підхід та відтворити дослідження. Хотіли б відмітити, що така вимога є обов'язковою для видань, що індексуються високорейтинговими базами даних. Водночас в Україні лише окремі видання передбачають обов'язкове окреслення методів та підходів, які використовували автори під час того чи іншого дослідження.

Крім того, проявом цього заходу є й зобов'язання розміщувати первинні дані досліджень у відкритих репозиторіях. Це дозволяє перевірити достовірність результатів та запобігає маніпуляціям з даними. Більше того, такий підхід дозволить уникнути фальсифікацій та викривлення даних дослідження.

Крім того, варто враховувати й розвиток міждисциплінарних досліджень, тому окремі дані можуть використовуватися фахівцями з інших галузей. Це обумовлює важливість розробки та впровадження єдиних стандартів для представлення даних, що полегшить їх аналіз та порівняння різними дослідниками.

Важливим компонентом вибудування системи прозорої методології досліджень та даних є й обов'язкове розкриття джерел фінансування досліджень для виявлення потенційних конфліктів інтересів.

Стосовно другого заходу інтеграції принципів відкритої науки у антикорупційні практики, то доцільним є:

1) відкрите рецензування, що передбачає публікацію рецензій разом зі статтями, що дозволяє оцінити якість як самої роботи, так і процесу рецензування. Або ж як це можливо публікація рецензій у своєму профілі дослідника;

2) розширене коло рецензентів має на меті залучення не лише вузьких спеціалістів, але й ширшого кола експертів, включаючи фахівців з методології та статистики;

3) прозорість процесу рецензування: відкрита інформація про критерії відбору рецензентів та процес прийняття рішень щодо публікації;

4) перевірка рецензентів на відповідність принципам академічної доброчесності, їх репутації дослідника.

Реалізація цього компоненту є одним з найбільш складних, адже, як правило, фахівці до рецензування проєктів чи наукових статей, залучаються на безоплатній основі. І насправді від цього може страждати якість рецензій, адже вони можуть бути поверхневими, неякісними. Крім того, подекуди процес рецензування є імітованим. Адже, автор платить за публікацію,

а потім вона направляєтеся на рецензування. Ключовим стимулюючим фактором подібних дій є відсутність відповідальності та усталеність подібних підходів у колишніх державах Радянського Союзу.

Третім заходом інтеграції принципів відкритої науки у антикорупційні практики є демократизація знань через відкритий доступ. Для цього важливим є публікація у журналах з відкритим доступом, створення та підтримка відкритих архівів наукових робіт в університетах та дослідницьких установах. Так, наявність репозитаріїв в закладах вищої освіти стало важливим кроком до вибудування системи відкритої науки. Також раціональним є заохочення публікації препринтів для швидкого поширення результатів та отримання зворотного зв'язку.

Четвертим заходом інтеграції принципів відкритої науки у антикорупційні практики є покращена відтворюваність і перевірка результатів досліджень. Особи, які приймають рішення, все частіше шукають докази, отримані з великих баз даних. У всьому світі для одних і тих самих понять використовується різна термінологія. Узгодження термінології та того, які параметри з великого каталогу є найбільш важливими для звіту для відтворюваних досліджень, підвищить прозорість і полегшить оцінку валідності. Як мінімум, звітність для дослідження бази даних має надавати ясність щодо операційних визначень для ключових часових прив'язок та їхнього зв'язку один з одним під час створення аналітичного набору даних, що супроводжується таблицею висначення та діаграмою дизайну.

Суттєвого покращення відтворюваності, точності та впевненості в реальних доказах, отриманих із баз даних, можна досягти за допомогою більшої прозорості параметрів досліджень, які використовуються для створення аналітичних наборів даних із баз даних про охорону здоров'я [13, с. 1015]. Особливо гостро цей захід постав з колосальною популярністю та переконливістю результатів досліджень, зроблених штучним інтелектом. Так, якщо автори його застосовували, то можуть вказати це у подяках або методології дослідження, однак часто автори це не афішують. Так, кілька останніх досліджень показали, що багатьом науковим результатам не можна довіряти. Хоча «криза відтворюваності» була вперше визнана в психології, проблема стосується більшості, якщо не всіх галузей науки. Дослідження, представлені на провідних конференціях і опубліковані в журналах із великим впливом, показали, що дослідження штучного інтелекту не уникли проблеми відтворюваності. Без узгодженого визначення кризу не вдасться пом'якшити, і багато невідтворюваних знахідок буде опубліковано. Це зменшить довіру до науки, яка і без того занепадає. І навпаки, збільшення кількості опублікованих відтворюваних знахідок підвищить продуктивність науки і, що більш важливо, підвищить довіру до неї [14].

П'ятим заходом інтеграції принципів відкритої науки у антикорупційні практики є сприяння етичним дослідницьким практикам. Його можна втілити за допомогою: розробки та впровадження детальних етичних кодексів для різних наукових дисциплін; запровадження освітніх компонентів з дослідницької етики для здобувачів та науковців; публічне обговорення етичних аспектів досліджень та відкрите вирішення етичних дилем; створення механізмів для безпечного повідомлення про неетичні практики в науковому середовищі (за основу можна взяти систему з викривачами корупції).

Ці заходи, працюючи разом, створюють середовище, де наукова корупція стає менш можливою та більш ризикованою. Вони підвищують загальну якість досліджень, сприяють довірі до наукового процесу та забезпечують більш ефективне використання ресурсів, виділених на наукові дослідження.

Висновки. Відкрита наука виступає потужним засобом у протидії корупції в освітніх та дослідницьких установах, сприяючи прозорості, підзвітності та доступності наукових знань. Впровадження принципів відкритої науки має потенціал значно модернізувати українську наукову систему, сприяючи розвитку нової наукової культури, що базується на академічній доброчесності та співпраці. Наукова корупція, яка проявляється у вигляді псевдонаукової продукції та сумнівного авторства, є серйозною загрозою для інтелектуального потенціалу нації та соціального порядку. Інтеграція принципів відкритої науки в антикорупційні заходи України повинна включати: вибудовування системи прозорої методології досліджень та даних; посилений контроль через відкриту експертну перевірку; демократизацію знань шляхом відкритого доступу до наукових результатів; підвищення відтворюваності та перевірки результатів досліджень; заохочення етичних дослідницьких практик. Реалізація цих заходів сприятиме створенню умов, у яких наукова корупція стає менш імовірною та більш ризикованою, що підвищить якість досліджень і зміцнить довіру до наукового процесу.

Література:

1. Ярошенко Т., Сербін О., Ярошенко О. Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2022. № 5. С. 277–292.
2. Ramachandran R., Bugbee K., Murphy K. From Open Data to Open Science. Earth and Space Science. *Earth and Space Science*. 2021. № 8. URL: https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1029/2020EA001562 (date of appeal: 20.09.2024)
3. Maedche A., Elshan E., Höhle H. et al. Open Science. Bus Inf *Syst Eng.* 2024. № 66. P. 517–532. https://doi.org/10.1007/s12599-024-00858-7
4. Bertram M. G, Sundin J., Roche D.G., Sánchez-Tójar A., Thoré E.S.J., Brodin T. *Open science. Curr Biol*. 2023. 33(15). P. 792–797. doi: 10.1016/j.cub.2023.05.036.
5. Vicente-Saez R., Martinez-Fuentes C. Open Science now: A systematic literature review for an integrated definition. *Journal of Business Research*. 2018. Vol. 88(C). P. 428–436.
6. Носенко Ю. Г. Відкрита наука: поступ і шляхи розвитку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726808/1/Nosenko%20Yu.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
7. Відкрита наука – другий шанс для української наукової системи? *Дзеркало тижня* : *вебсайт*. 2022. 20 жовтня. URL: https://zn.ua/ukr/science/vidkrita-nauka-druhij-shans-dlja-ukrajinskoji-naukovoji-sistemi.html (дата звернення: 20.09.2024).
8. Гура В. В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. *Вчені записки Університету «КРОК»* : зб. наук. праць. Київ : ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК», 2021. Вип. № 4 (64). С. 76–84
9. Leithart P. Corruption of Science. *Theopolis Institute : website*. URL: https://theopolisinstitute.com/leithart_post/corruption-of-science/ (date of appeal: 20.09.2024)
10. Селіванов А. Наукова корупція як породження плагіату та недоброчесності псевдовчених. *Голос України*. 2016. 11 листопада. URL: http://www.golos.com.ua/article/278853 (дата звернення: 20.09.2024).

11. Camacho G. U4 Helpdesk Answer Overview of corruption in academic research. *U4 Deputy Director* : website. URL: https://www.u4.no/publications/overview-of-corruption-in-academic-research (date of appeal: 20.09.2024)
12. Охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист. *Інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики* : *вебсайт*. . 2022. 20 жовтня. URL: https://dap.nazk.gov.ua/direction/13/ (дата звернення: 20.09.2024).
13. Wang S. V., Schneeweiss S., Berger M. L. , Brown J. and el.Reporting to Improve Reproducibility and Facilitate Validity Assessment for Healthcare Database Studies V1.0. *Value in Health*. 2017. Volume 20, Issue 8. P. 1009–1022. https://doi.org/10.1016/j.jval.2017.08.3018
14. Gundersen Odd E. Artificial Intelligence in Science:Improving reproducibility of artificial intelligence research to increase trust and productivity. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/improving-reproducibility-of-artificial-intelligence-research-to-increase-trust-and-productivity_3f57323a-en.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fcomponent%2F3f57323a-en&mimeType=pdf (date of appeal: 20.09.2024)

Maletova O., Utkina M., Kramarenko O. Promoting transparency: the role of open science in combating corruption in academic and research institutions

Summary. This article explores the potential of open science as a tool for combating corruption in academic and research institutions. The authors present open science as a comprehensive approach to scientific activities, grounded in transparency, accessibility, and collaboration. The relevance of this study is emphasised by global transformations in the scientific landscape and the growing need to ensure the integrity of academic processes.

The article examines various definitions of open science, its key elements, and its role in the global community, particularly in times of crisis. The authors highlight the importance of open access to scientific data and the rapid exchange of knowledge to address global challenges. Special attention is given to the potential of open science to revitalise Ukraine's scientific system. In this context, open science is seen as a driving force for the development of a new scientific culture based on academic integrity and cooperation, which is crucial for overcoming the challenges faced by the Ukrainian research community.

Scientific corruption is viewed as a serious threat to a nation's intellectual potential and social order. The authors emphasise the lack of statistical data on corruption in Ukraine's scientific sector and stress the need to integrate open science principles into the country's anti-corruption efforts. The article outlines various forms of scientific corruption, including plagiarism, data falsification, and the purchase of authorship in scientific publications.

The article proposes five key strategies for integrating open science principles into anti-corruption practices: creating transparent research methodologies, including the publication of detailed descriptions of methods and the placement of raw data in open repositories; strengthening oversight through open peer review, including the publication of reviews alongside articles and involving a broad range of experts; democratising knowledge through open access, which includes publishing in open-access journals and creating institutional repositories; improving the reproducibility and verification of research results, particularly in the context of large databases and artificial intelligence; and promoting ethical research practices through the development of codes of ethics and mechanisms for reporting unethical practices.

Each of these strategies is analysed in detail, with a focus on their potential to reduce scientific corruption and improve the quality of research. The authors also consider the challenges of implementing these strategies, such as ensuring high-quality peer review and the need to shift entrenched practices in the scientific community.

The article concludes that scientific corruption, manifesting in pseudoscientific work and questionable authorship, poses a serious threat to the nation's intellectual potential and social order. Implementing open science principles could significantly modernise Ukraine's scientific system, fostering a new culture based on academic integrity and collaboration. These measures create an environment where scientific corruption becomes less likely and riskier, thereby enhancing the overall quality of research and trust in the scientific process.

Key words: open science, corruption, academic integrity, Ukraine, anti-corruption strategies, transparency, scientific ethics.

6. Галупова Л.І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 207 с.

ENHANCING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION FOR RESEARCHERS AND RESEARCH INSTITUTIONS IN UKRAINE [3]

Maryna Utkina

Doctor of Law (Habilitation thesis), Associate Professor

Sumy State University;

Research Fellow, School of Law, University of Warwick

Intellectual Property (IP) rights are essential for fostering innovation and protecting the creations of individuals and organizations. For researchers and research institutions, robust IPR protection is essential to safeguard their inventions, encourage investment, and facilitate the commercialization of new technologies. In striving to boost its research and innovation sectors, Ukraine faces significant challenges in enhancing its IPR framework.

Despite their importance, improving awareness and knowledge of IP rights among students and researchers is crucial. Integrating IP education into university curricula and providing training for teaching staff can help enhance IP protection [1]. On the one hand, this gap can be addressed by integrating IP education into university curricula and providing comprehensive training for teaching staff. On the other hand, strengthening the mechanisms for creating, registering, and enforcing IP rights is essential. This includes enhancing the functionality of institutions and creating specialized courts for IP disputes [2].

Ukraine has made notable progress in aligning its IPR legislation with international standards. The country is a signatory to several key treaties, including the World Intellectual Property Organization (WIPO) conventions, the Paris Convention for the Protection of Industrial Property [3], and the Patent Cooperation Treaty (PCT) [4]. Additionally, Ukraine's association with the European Union (EU) has driven reforms to harmonise its IPR laws with the EU's.

Despite these advancements, the enforcement of IPR in Ukraine remains problematic. Issues such as inadequate legal frameworks, lack of public awareness, and insufficient resources for enforcement agencies hinder adequate IPR protection. As a result, researchers and institutions often need help securing their intellectual property and combating infringement.

[3] Робота виконана в рамках проєкту Erasmus + Jean Monnet Module “The Protection of IP Rights of Researchers and Research Institutions in Ukraine : Best EU Practices” (PIPRRRIBEUP – 101126485 – ERASMUS – JMO – 2023 – MODULE).

The author outlined the main critical challenges as follows:

(1) inadequate legal framework. While Ukraine has made strides in updating its IPR laws, gaps and inconsistencies remain. These legal deficiencies can lead to ambiguities in patent applications, prolonged registration processes, and challenges in proving ownership and infringement;

(2) enforcement issues. Effective enforcement is critical to the protection of IPR. In Ukraine, enforcement agencies often lack the necessary training, resources, and coordination to combat IPR violations efficiently. This situation is exacerbated by a judicial system that is sometimes perceived as slow and corrupt, further complicating the enforcement of IPR laws;

(3) public awareness and education. A significant obstacle to adequate IPR protection is the need for more awareness among researchers and the general public about the importance of intellectual property and the mechanisms available for its protection. Many researchers must be fully informed about their rights and the steps needed to secure them, leading to underutilising available IPR protection tools.

To address the inadequacies in the current legal framework, Ukraine should continue to align its IPR laws with international best practices. This includes simplifying the patent application process, reducing bureaucratic hurdles, and ensuring clear guidelines for patentability and enforcement. The country needs to reform its IP laws to align with international standards and enhance legal protection mechanisms. This includes codifying IP laws and training specialized judges to handle IP disputes [5].

Improving the capacity and coordination of enforcement agencies is crucial. This can be achieved through specialized training programs for judges, customs officers, and law enforcement personnel. Additionally, establishing specialized IPR courts could expedite the resolution of IPR disputes and ensure more consistent rulings.

Raising public awareness about the importance of IPR can significantly improve compliance and protection. Educational campaigns targeted at researchers, students, and the broader public can help demystify IPR concepts and processes. Moreover, integrating IPR education into university curricula can equip future researchers with the knowledge they need to protect their inventions effectively.

Adopting best practices from international frameworks, such as those used in the EU and the USA, can help Ukraine improve its IP protection systems. This includes defining background and foreground IP in research collaborations and ensuring proper IP policies are in place [6]. Aligning Ukraine's IP laws with European Union standards and practices is crucial for enhancing IP protection and fostering international collaboration [7].

In summary, enhancing IP rights protection in Ukraine necessitates comprehensive legal reforms, increased awareness and education, robust institutional frameworks, and alignment with international standards. Implementing these measures will support innovation and protect the interests of researchers and institutions.

To enhance intellectual property rights protection for researchers and research institutions in Ukraine, it is critical to address existing legislative gaps, improve enforcement mechanisms, and increase awareness among academic communities. Adopting international best practices and establishing specialized judicial bodies can further strengthen the IP protection framework in Ukraine.

REFERENCES :

1.Luniachek, V., Brovdii, A., Kulakovskyi, O., Varenko, T., & Tirri, K. (2020). Academic Integrity in Higher Education of Ukraine: Current State and Call for Action. *Education Research International,* 2020, 1-8. https://doi.org/10.1155/2020/8856251.

2.Poplavskyi, V., Todoroshko, T., & Herasiuta, V. (2022). Reforming of the system of legal protection in the sphere of intellectual property in Ukraine. *Bulletin of Alfred Nobel University Series "Law".* https://doi.org/10.32342/2709-6408-2022-1-4-4.

3.Paris Convention for the Protection of Industrial Property, as last revised at the Stockholm Revision Conference, Mar. 20, 1883. 21 U.S.T. 1583; 828 U.N.T.S. 305.

4.Patent Cooperation Treaty, June 19, 1970. 28 U.S.T. 7645; 1160 U.N.T.S. 231; 9 I.L.M. 978 (1970).

5.Kolisnyk, A. (2023). Modern problems of protection of intellectual property rights (based on judicial practice). *Uzhhorod National University Herald*. Series: Law. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.31.

6.Kapitsa, Y. (2021). Intellectual property rights in research and development collaboration/ contract agreements between research institutions, universities and firms: part 2 — Ukraine, *New Independent States. Theory and Practice of Intellectual Property.* https://doi.org/10.33731/52021.244526.

7.Sivova, T. (2021). Intellectual Property Protection in Ukraine and the EU. *Odessa National University Herald. Economy*. https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-90-2.

УДК 347.77 : 340. 054
DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВ[1]

Малетова О.С.,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0002-2288-1393
e-mail: o.bondarenko@yur.sumdu.edu.ua

Уткіна М.С.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0002-3801-3742
e-mail: m.utkina@yur.sumdu.edu.ua

Гудков С.М.,
кандидат технічних наук, доцент,
заступник проректора з наукової роботи,
начальник Центру науково-технічної і економічної інформації,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0003-2753-8188
e-mail: s.gudkov@omdm.sumdu.edu.ua

Малетова О.С., Уткіна М.С., Гудков С.М. Трансформація захисту прав інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту: виклики для українських дослідників та наукових установ.

У статті здійснено комплексний аналіз трансформації системи захисту прав інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій штучного інтелекту, з особливим фокусом на виклики, що постають перед українськими дослідниками та науковими установами, та можливості адаптації успішного досвіду Європейського Союзу. Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, зростання обсягів даних і обчислювальних потужностей сприяло новим підходам у науці, де штучний інтелект відіграє ключову роль в аналізі та інтерпретації результатів. По-друге, традиційні механізми захисту інтелектуальної власності стають недостатніми, коли алгоритми штучного інтелекту самостійно генерують нові знання. По-третє, інтеграція України в європейський науковий простір вимагає узгодження підходів до захисту права інтелектуальної власності з урахуванням особливостей використання штучного інтелекту.

Проаналізовано сучасний стан використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях, включаючи автоматизацію збору та аналізу даних, прискорення темпів наукових відкриттів та зміну ролі дослідника. Визначено ключові ризики для захисту прав інтелектуальної власності, зокрема: проблеми визначення авторства на твори, створені за допомогою штучного інтелекту, складнощі з відстеженням першоджерел та ризики несанкціонованого використання наукових даних. Особливу увагу приділено аналізу європейського досвіду регулювання використання штучного інтелекту, зокрема, розглянуто положення нового законодавства Європейського Союзу у сфері штучного інтелекту та його значення

[1] Робота виконана в рамках проєкту 101126485 – PIPRRRIBEUP – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Захист прав інтелектуальної власності дослідників та наукових установ в Україні: найкращі практики ЄС»

для захисту прав дослідників. Запропоновано комплексний підхід до вирішення виявлених проблем, який включає як правові механізми (гармонізація законодавства з нормами Європейського Союзу), так і технологічні рішення для захисту прав дослідників. Зокрема, такі рішення можуть включати блокчейн-технології, системи управління цифровими правами та інструменти виявлення плагіату. Забезпечення балансу між принципами відкритої науки та захистом прав інтелектуальної власності є важливим завданням. Це може бути досягнуто через впровадження гнучких ліцензійних моделей та використання технологій штучного інтелекту для моніторингу дотримання прав. Рекомендовано, щоб при використанні штучного інтелекту в наукових дослідженнях зазначення цього у методології було обов'язковим, а всі дані, згенеровані штучним інтелектом, підлягали ретельній перевірці.

Ключові слова: права інтелектуальної власності, штучний інтелект, захист даних, відкрита наука, Європейський Союз.

Maletova O.S., Utkina M.S., Gudkov S.M. Transformation of intellectual property rights protection in the age of artificial intelligence: challenges for Ukrainian researchers and scientific institutions.

The article presents a comprehensive analysis of the transformation of the intellectual property rights protection system in the context of advancing artificial intelligence technologies, with a particular focus on the challenges faced by Ukrainian researchers and scientific institutions, as well as the potential for adapting successful EU experiences. The relevance of this research is driven by several factors. Firstly, the increase in data volumes and computing power has facilitated new approaches in science, where AI plays a crucial role in analysing and interpreting results. Secondly, traditional intellectual property protection mechanisms are proving inadequate as AI algorithms independently generate new knowledge. Thirdly, Ukraine's integration into the European research area necessitates the harmonization of intellectual property protection approaches, considering the specificities of AI usage.

The current state of AI utilization in scientific research is analysed, including the automation of data collection and analysis, the acceleration of scientific discoveries, and the evolving role of researchers. Key risks to intellectual property rights protection are identified, particularly concerning authorship issues related to works created with the assistance of artificial intelligence, difficulties in tracking original sources, and the risks of unauthorized use of scientific data. Special attention is given to analysing the European regulatory experience regarding AI use, particularly the provisions of new EU legislation in the field of AI and its significance for safeguarding researchers' rights.

A comprehensive approach to addressing the identified issues is proposed, incorporating both legal mechanisms (harmonization of legislation with EU norms) and technological solutions for protecting researchers' rights. Such solutions may include blockchain technologies, digital rights management systems, and plagiarism detection tools. Ensuring a balance between the principles of open science and the protection of intellectual property rights is an essential task. This can be achieved through the implementation of flexible licensing models and the use of AI technologies to monitor compliance with rights. It is recommended that the use of AI in scientific research be explicitly noted in the methodology, and that all data generated by artificial intelligence undergo thorough verification.

Key words: intellectual property rights, artificial intelligence, data protection, open science, European Union,

Постановка проблеми. У контексті стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) та їх інтеграції в наукову діяльність, система захисту прав інтелектуальної власності (далі – ІВ) зазнає безпрецедентних трансформацій. Цей процес створює нові виклики для дослідницької спільноти та наукових установ, особливо в країнах, що перебувають на шляху гармонізації свого законодавства з міжнародними стандартами. Україна, прагнучи до євроінтеграції та розвитку інноваційної економіки, стикається з необхідністю адаптації своєї системи захисту ІВ до нових реалій цифрової епохи.

Європейський Союз (далі – ЄС), усвідомлюючи критичну важливість цього питання, вже зробив значні кроки у напрямку модернізації свого законодавства та практик захисту ІВ. Директива Європейського Парламенту 2019/790 про авторське право в єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС [1], а також нещодавні ініціативи щодо регулювання ШІ, включаючи AI Act [2], створюють нормативну базу, яка враховує специфіку використання технологій ШІ у дослідницькій діяльності. Ці нормативні акти не лише встановлюють правила використання ШІ, але й забезпечують баланс між сприянням інноваціям та захистом прав дослідників.

Актуальність дослідження зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, збільшення обсягів да-

них та обчислювальних потужностей призвело до появи нових методів наукових досліджень, де ШІ відіграє центральну роль у генерації, аналізі та інтерпретації результатів. По-друге, традиційні механізми захисту ІВ виявляються недостатньо ефективними в умовах, коли алгоритми ШІ можуть самостійно генерувати нові знання на основі існуючих даних. По-третє, інтеграція України в європейський дослідницький простір вимагає гармонізації підходів до захисту ІВ з урахуванням специфіки використання ШІ в наукових дослідженнях.

Метою дослідження є комплексний аналіз трансформації системи захисту прав інтелектуальної власності в умовах розвитку технологій ШІ, з особливим фокусом на виклики, що постають перед українськими дослідниками та науковими установами, та можливості адаптації успішного досвіду ЄС.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес наукової спільноти до проблематики захисту ІВ в контексті розвитку ШІ. Зокрема, роботи таких дослідників, як A. Kumar, A. Chaudhar [3], а також P.G. Picht та F. Thouvenin [4, с. 930] акцентують увагу на необхідності переосмислення традиційних концепцій авторства та оригінальності в епоху ШІ. Українські науковці, зокрема Т. Чернадчук, О. Чернадчук, Д. Чепур, В. Оцоколіч також активно досліджують цю проблематику, однак здебільшого фокусуються на загальних аспектах захисту ІВ, не приділяючи достатньої уваги специфічним викликам, пов'язаним з використанням ШІ в наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Реалізуючи дане дослідження, насамперед варто проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку системи захисту ІВ в контексті використання ШІ в наукових дослідженнях в ЄС та Україні.

У сучасному технологічному середовищі, що швидко ШІ революціонізує різні галузі, включно з наукою [5]. Великі мовні (далі – LLM) – це нова технологія ШІ, яка була розроблена для спілкування за допомогою людських мов. По суті, LLM навчаються з величезною кількістю інформації, отриманої з Інтернету, включаючи текст і зображення. Їхня здатність створювати схожий на людину експертний текст практично з будь-якої теми означає, що їх все частіше використовують як допоміжний засіб для презентації, особливо в науковому письмі [6]. Разом із тим, як влучно зазначають D.M. Markowitz, R.L. Boyd, K. Blackburn точний спосіб, у який будь-який науковець виконує свою роботу, є дуже персоналізованим, часто ідіосинкратичним процесом. Тим не менш, незважаючи на традиції, парадигми та найкращі практики, характерні для окремих дисциплін, які часто успадковуються через академічні лінії, існують характеристики, які складають ширшу «філософію науки», яка систематично виходить за межі конкретних дисциплін, відображаючи консенсус щодо того, як проводиться наука, особливо в кількісних соціальних науках [7]. Так, технології ШІ дійсно можуть спростити дослідження, пришвидшити та оптимізувати його проведення.

Зокрема, сприяють автоматизації збору та аналізу даних, прискорюють темпи наукових досліджень та трансформують роль дослідника в науковому процесі.

Основні аспекти автоматизації за допомогою ШІ у наукових дослідженнях розглянуті нами на рис. 1.

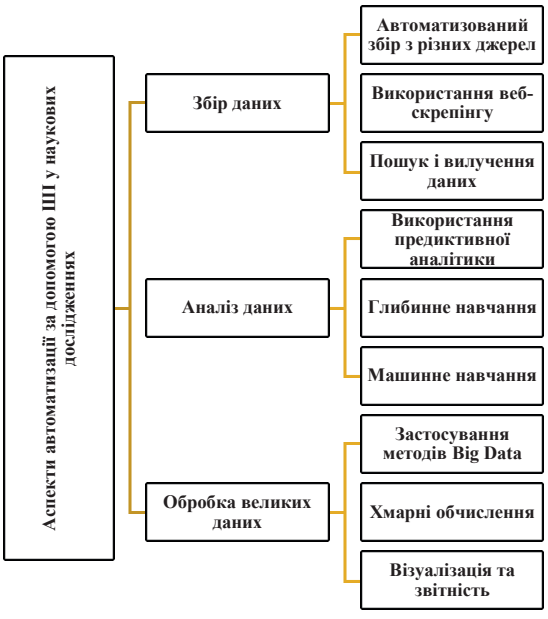

Рис. 1 Аспекти автоматизації за допомогою ШІ у наукових дослідженнях

Автоматизація збору даних за допомогою ШІ дозволяє ефективно отримувати інформацію з різних джерел, таких як наукові бази даних, інтернет-ресурси, соціальні мережі та бази патентів.

Використання веб-скрепінгу (процесу автоматичного вилучення даних з веб-сайтів, веб-сервісів і веб-додатків, який позбавляє нас необхідності заходити на кожен веб-сайт і вручну витягувати дані – довгого і неефективного процесу. Процес передбачає використання автоматизованих скриптів або програм. Скрипт або програма отримує доступ до HTML-структури веб-сторінки, аналізує дані і витягує конкретні необхідні елементи сторінки для подальшого аналізу) [8] та API дозволяє інтегрувати ці дані в дослідницькі системи автоматично, без необхідності ручного втручання. Окрім того, методи обробки природної мови (далі – NLP) допомагають знаходити та вилучати інформацію з наукових публікацій, баз даних та статей, що значно спрощує доступ до великого обсягу наукових знань.

Аналіз даних за допомогою ШІ відбувається через застосування машинного навчання, яке дозволяє обробляти великі набори даних та виявляти закономірності. ШІ може аналізувати великі обсяги даних набагато швидше, ніж люди. Набагато простіше масштабувати аналіз даних і отримувати статистику в реальному часі. Особливо в таких галузях, як виробництво, охорона здоров'я чи фінанси, моніторинг даних у реальному часі має неоціненний вплив [9] За допомогою ШІ дослідники можуть отримати загальні висновки з цілого звіту/інформаційної панелі за лічені секунди, залишаючи кінцевим зацікавленим сторонам чіткий план дій і наступні кроки. Оскільки інструменти ШІ можуть швидко визначати закономірності, прогнозувати тенденції та інтерпретувати дані, дослідникам залишається інтуїтивно зрозуміла автоматизована візуалізація даних навіть для найскладніших передових методів дослідження [10].

Глибинне навчання використовується для складніших завдань, наприклад, для аналізу зображень, обробки тексту або прогнозування майбутніх результатів на основі наявних даних. Також предиктивна аналітика стає корисною для передбачення можливих результатів досліджень, що ґрунтується на аналізі історичних даних.

Обробка великих даних стає можливою завдяки технологіям Big Data, які дозволяють швидко опрацьовувати величезні обсяги інформації. Хмарні обчислення забезпечують зберігання та аналіз цих даних у віддалених системах, що підвищує доступність і гнучкість у використанні ресурсів для проведення досліджень. Візуалізація та звітність, які генеруються автоматично, сприяють кращому розумінню результатів досліджень. Інтерактивні звіти, графіки та візуалізації дозволяють науковцям швидко аналізувати отримані дані та робити висновки. Крім того, автоматизовані системи можуть допомагати у підготовці наукових статей, резюме та інших звітів на основі отриманих результатів, що значно полегшує наукову роботу.

Разом із тим, використання ШІ під час наукових досліджень продукує й певні ризики відносно захисту права ІВ. Питання академічної доброчесності, об'єктивності, обґрунтованості результатів наукових досліджень є основоположним, що дозволяє відмежувати наукові дослідження від припущень, вірувань. Поза тим, системи ШІ можуть деформувати або й загалом нівелювати ці монументальні цінності. Так, одна з головних проблем пов'язана з визначенням права власності та авторства на твори, створені ШІ. На відміну від традиційних творчих робіт, де авторів людей легко ідентифікувати, твори, створені ШІ, розмивають межі авторства, викликаючи питання про те, кому слід зараховувати авторство. Суть проблеми полягає у відсутності єдиних підходів і різних юридичних інтерпретаціях, що стосуються робіт, створених ШІ. У різних правових системах існує безліч положень і прецедентів, що призводить до правової невизначеності та двозначності [11].

У розумінні авторів визнати ШІ суб'єктом правовідносин неможливо, оскільки він не володіє власною волею, яка є притаманною людині як індивіду. Рішення, які приймаються за участю ШІ, все ще залишаються продуктом людської волі, оскільки ШІ лише імітує когнітивні функції людського мозку. Він не здатний самостійно здійснювати права та обов'язки, не може нести відповідальності через відсутність вини та не зобов'язаний дотримуватися етичних норм, що важливі для захисту прав людини – ці обов'язки покладаються на його розробників або користувачів.

Аналіз основних підходів до визначення авторства об'єктів, створених ШІ або з його допомогою, свідчить про те, що єдиним можливим підходом, який може забезпечити захист авторських прав і стимулювати подальший розвиток та використання ШІ, є антропологічний підхід. Відповідно до нього, автором визнається фізична особа [12, с. 104]. Разом із тим, вважаємо, що кожен автор чи авторський колектив, що використовує ШІ під час наукового дослідження повинен обов'язково вказувати це у методології дослідження.

Ще одним ризиком у контексті захисту права ІВ в умовах застосування ШІ дослідниками є проблеми з відстеженням першоджерел. Наприклад, формуючи словесну підказку (формулюючи питання) системі ШІ особа може просити розкрити питання з посиланням на першоджерела. І дійсно системи ШІ роблять посилання, однак, перевірка цих посилань подекуди демонструє або їх відсутність взагалі, або порушення об'єктивності літературних джерел, спотворення даних про публікацію (даних про автора, рік видання, наукове видання тощо). На думку авторів, ключовим фактором тут має стати те, що системи ШІ не повинні замінювати факт проведення дослідження, дані з якого мають бути перевірені. Тому, формулюючи словесну підказку автор має бути готовим до перевірки всіх даних генерованих ШІ.

Ще одним ризиком є несанкціоноване використання наукових даних, що породжує значні етичні, юридичні та інтелектуальні проблеми. Оскільки системи ШІ значною мірою покладаються на великі набори даних для навчання та отримання результатів, вони можуть використовувати наукові дані без належного дозволу чи згоди, що призводить до кількох ключових проблем. По-перше, серйозне занепокоєння викликають порушення прав інтелектуальної власності. Системи ШІ можуть отримувати доступ і використовувати дані наукових досліджень, які захищені авторським правом або іншими правами інтелектуальної власності, без дозволу власників даних. Таке несанкціоноване використання може призвести до потенційного порушення авторських прав, патентів або конфіденційної інформації, підриваючи права дослідників та установ, які підготували оригінальну роботу.

По-друге, проблеми конфіденційності даних виникають, коли системи ШІ використовують обмежені або конфіденційні наукові дані, такі як неопубліковані дослідження або дані із закритих баз даних. Несанкціонований доступ до таких даних може поставити під загрозу цілісність наукових досліджень, порушити угоди про конфіденційність і порушити закони про конфіденційність, такі як Загальний регламент захисту даних (GDPR) у ЄС.

Крім того, відсутність прозорості в процесах прийняття рішень ШІ може посилити ці проблеми. Багато моделей ШІ, особливо ті, які використовують машинне та глибоке навчання, функціонують як «чорні ящики», що ускладнює відстеження того, як і звідки використовувалися певні набори даних. Ця непрозорість перешкоджає виявленню випадків несанкціонованого використання, притягненню сторін до відповідальності або зверненню до суду за порушення прав інтелектуальної власності.

Щоб подолати ці виклики, зростає вимога до законодавчих рамок і етичних принципів для регулювання того, як системи ШІ отримують доступ до наукових даних і використовують їх. Це включає в себе встановлення чітких стандартів для дозволів на використання даних, створення механізмів для відстеження та аудиту даних, а також впровадження штрафів за несанкціоноване використання. Удосконалені практики управління даними, такі як безпечні угоди про обмін даними, також відіграють вирішальну роль у запобіганні використанню систем ШІ наукових даних без належного дозволу. У цьому контексті особливо цінним є досвід ЄС для інтегрування в правозастосування в Україні.

13 березня 2024 року Європейський парламент ухвалив перший у світі закон про ШІ – документ, що розглядався з квітня 2021 року й нарешті отримав схвалення [13]. Щодо захисту основних прав та запобігання дискримінації, Європейська Комісія зазначає, що як на рівні ЄС, так і на рівні держав-членів застосовується людиноцентричний підхід до ШІ. Цей підхід гарантує, що застосування ШІ відповідає законодавству про основні права. Включення вимог щодо підзвітності та прозорості у розробку високоризикових систем ШІ, а також посилення механізмів правозастосування дозволяють законодавцям забезпечити відповідність цих систем законодавчим нормам з самого початку їх створення. У разі виявлення порушень такі вимоги дають національним органам доступ до необхідної інформації для перевірки відповідності використання ШІ правовим нормам ЄС. Крім того, Закон про ШІ зобов'язує певних операторів високоризикових систем ШІ проводити оцінку впливу на основні права. Закон також запроваджує дворівневу систему управління: національні органи влади відповідають за нагляд і контроль за дотриманням правил ШІ, а на рівні ЄС здійснюється управління загальними моделями ШІ.

Для забезпечення узгодженості та координації в ЄС буде створена Європейська рада зі ШІ (AI Board), до складу якої увійдуть представники держав-членів. Вона також матиме спеціалізовані підгрупи для національних регуляторів і компетентних органів. Офіс ШІ, виконавчий орган Європейської Комісії для впровадження Закону про ШІ, надаватиме стратегічні рекомендації Раді

зі ШІ. Також, відповідно до Закону, будуть створені два консультативні органи: Наукова група та Консультативний форум, які надаватимуть експертні поради. Ці органи збиратимуть думки зацікавлених сторін та міждисциплінарних наукових спільнот, щоб забезпечити збалансований підхід до розвитку ШІ [14].

Ще одним важливим напрямом захисту прав ІВ дослідників є не лише легальний, а й технологічний. Технологічні рішення для захисту прав дослідників включають кілька важливих підходів, спрямованих на захист інтелектуальної власності, забезпечення безпеки даних і збереження конфіденційності (рис. 2)

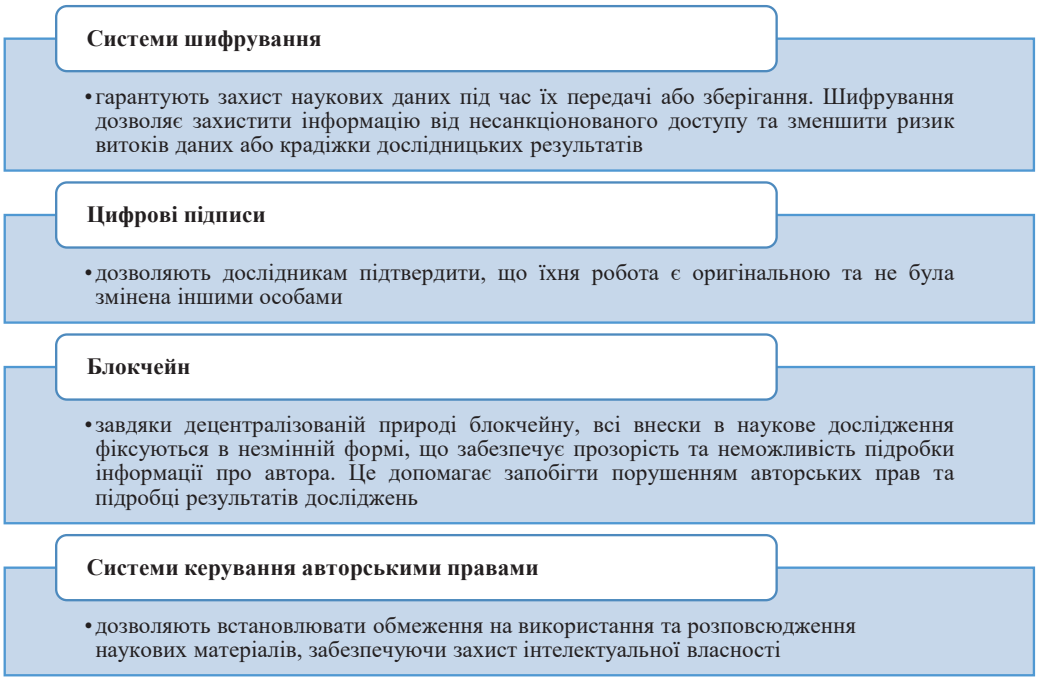

Рис. 2 Технологічні рішення для захисту прав дослідників

Напрямом захисту прав ІВ дослідників у контексті розвитку ШІ є баланс між відкритістю науки та захистом ІВ. У той час як відкрита наука сприяє співпраці в дослідженнях і нових способах розповсюдження результатів досліджень, законодавство про ІВ прагне збалансувати права творців і винахідників із ширшими інтересами та потребами суспільства [15]. З одного боку, рух відкритої науки заохочує вільний обмін дослідницькими даними, методологіями та висновками для сприяння співпраці, прискорення інновацій та підвищення прозорості. Ця відкритість особливо важлива для ШІ, де доступ до великих наборів даних і алгоритмів з відкритим кодом може сприяти швидкому прогресу та приносити користь ширшому науковому співтовариству. Однак така відкритість може суперечити потребам захисту ІВ, що є критично важливим для захисту прав дослідників, установ та інвесторів, які розробляють технології ШІ. Реєстрація об'єктів права ІВ забезпечує стимул для інновацій, надаючи виключні права творцям. Без такого захисту дослідники можуть вагатися ділитися своєю роботою, побоюючись неправомірного використання чи експлуатації їхніх ідей без належного присвоєння чи компенсації. Щоб досягти цього балансу, можна застосувати кілька стратегій. Наприклад, завдяки технологіям ШІ, автоматизовані системи можуть спростити процес відстеження використання дослідницьких даних або винаходів, забезпечуючи дотримання ліцензій і угод про спільне використання. ШІ може допомагати в управлінні та моніторингу даних на платформах із відкритою наукою. Використання ШІ для аналізу патентів і наукових публікацій може виявляти потенційні порушення прав ІВ, допомагаючи дослідникам вчасно захистити свої права. ШІ також може використовуватися для виявлення плагіату або неправомірного використання авторських розробок.

Висновки. Використання ШІ в наукових дослідженнях створює нові можливості для автоматизації процесів збору та аналізу даних, але водночас породжує серйозні виклики для системи

захисту прав інтелектуальної власності. Основні ризики включають проблеми визначення авторства на твори, створені за допомогою ШІ, складнощі з верифікацією першоджерел та несанкціоноване використання наукових даних. Досвід ЄС у регулюванні використання ШІ, зокрема прийняття спеціального законодавства, демонструє людиноцентричний підхід. Це може стати корисним прикладом для вдосконалення української системи захисту прав інтелектуальної власності в умовах використання ШІ. Впровадження комплексного підходу, який поєднує правові механізми та технологічні рішення, є необхідним для захисту прав дослідників. Зокрема, такі рішення можуть включати блокчейн-технології, системи управління цифровими правами та інструменти виявлення плагіату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/79 про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС від 17 квіт. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text (дата звернення: 01.10.2024).
2. Artificial Intelligence Act. European Parliament and of the Council of 13 June 2024. URL: https://ai-act-law.eu/ (date of appeal: 01.10.2024).
3. Kumar A., Chaudhary A. Intellectual Property Rights in an Age of Artificial Intelligence: Issues and Concerns. Artificial Intelligence and Law: Transgressing Path: University Book House Pvt. Ltd., Jaipur, 2024. URL: https://ssrn.com/abstract=4892629 (date of appeal: 01.10.2024).
4. Picht P.G., Thouvenin F. AI and IP: Theory to Policy and Back Again – Policy and Research Recommendations at the Intersection of Artificial Intelligence and Intellectual Property. *IIC*. 2023. Vol. 54. P. 916–940. URL: https://doi.org/ 10.1007/s40319-023-01344-5.
5. Artificial Intelligence in Science. *Data Science UA*: website. URL: https://data-science-ua.com/industries/artificial-intelligence-in-science/ (date of appeal: 01.10.2024).
6. Elbadawi M., Lee H., Basit A.W., Gaisford S. The role of artificial intelligence in generating original scientific research. *International Journal of Pharmaceutics*. 2024. Volume 652. URL: https://doi.org/10.1016/ j.ijpharm.2023.123741.
7. Markowitz D.M., Boyd R.L., Blackburn K. From silicon to solutions: AI's impending impact on research and discovery. Frontiers in Social Psychology. 2024. Volume 2. URL: https://www.frontiersin.org/journals/social-psychology/articles/ 10.3389/frsps.2024.1392128.
8. Астуріас Д. Повний посібник з веб-скрепінгу. *ReridSEEDBOX: вебсайт*. URL: https://www.rapidseedbox.com/uk/blog/web-scraping#01 (дата звернення: 01.10.2024).
9. Using AI for Data Analysis: The Ultimate Guide. *Guzmo* : website. URL: https://www.luzmo.com/blog/ai-data-analysis (date of appeal: 01.10.2024).
10. How To Use AI for Automated Data Analysis and Visualization. *Quantilope*: website. URL: https://www.quantilope.com/resources/how-to-use-ai-for-automated-data-analysis-and-visualization (date of appeal: 01.10.2024).
11. Mazzi F. Authorship in artificial intelligence-generated works: Exploring originality in text prompts and artificial intelligence outputs through philosophical foundations of copyright and collage protection. *The Journal of World Intellectual Property.* 2024. Vol. 5 URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/ jwip.12310 (date of appeal: 01.10.2024).
12. Utkina M., Bondarenko O., Chernadchuk T., Chernadchuk O. Intellectual Property Rights on Objects Created by Artificial Intelligence. *Law, State and Telecommunications Review.* 2023. Vol. 15. N. 1. P. 85–105. DOI: 10.26512/ lstr.v15i1.41729.
13. Чепур Д. У ЄС розробили закони для контролю над штучним інтелектом. Як саме відбуватиметься контроль ШІ в Європі. *Mind: вебсайт*. URL: http://surl.li/wllcpa (дата звернення: 01.10.2024).
14. Оцоколіч В. Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту. *Liga Zakon: вебсайт*. URL: http://surl.li/tbfwar (дата звернення: 01.10.2024).
15. Reconciling Open Science and intellectual property. *Swiss Core*: website. URL: https://www.swisscore.org/reconciling-open-science-and-intellectual-property/ (date of appeal: 01.10.2024).

http://doi.org/10.62405/osi.2026.01.03

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП ДО НАУКОВИХ МОНОГРАФІЙ: СУЧАСНИЙ ЛАНДШАФТ

Ольга Крамаренко,
Сумський державний університет,
Державна науково-технічна бібліотека України

Анотація. *У статті розглядається проблематика забезпечення відкритого доступу до наукових монографій українських дослідників в умовах глобальної трансформації наукової комунікації та інтеграції вітчизняної науки до Європейського дослідницького простору. Актуальність теми зумовлена необхідністю системного вирішення правових, технічних і фінансових питань відкритого доступу до монографій у контексті реалізації Національного плану відкритої науки України.*

Проаналізовано основні переваги відкритого доступу до наукових монографій, зокрема його вплив на наукометричні показники та інфраструктурну стійкість видань. Деталізовано бізнес-моделі та типи відкритого доступу. Особливу увагу приділено нормативно-правовим механізмам, зокрема розмежуванню повної передачі прав та ліцензійних договорів, використанню публічних ліцензій Creative Commons та управлінню правами третіх сторін у межах одного видання. Запропоновано практичний алгоритм дій для дослідників щодо правомірного розміщення монографій у відкритому доступі.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази та інституційних політик відкритої науки в Україні, зокрема щодо розміщення монографій у відкритому доступі.

Ключові слова: *відкритий доступ, наукові монографії, Creative Commons, авторське право, видавничий договір, репозитарій, відкрита наука, бізнес-моделі видавництва, ліцензування, наукова комунікація.*

Дослідження виконано в межах проєктів «Розробка методології та інструментарію моніторингу ефективності впровадження принципів відкритого доступу, належного управління дослідницькими даними та їхній відповідності принципам FAIR» (номер державної реєстрації 0125U001079); 101126485 – PIPRRRIBEUP – ERASMUSJMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Захист прав інтелектуальної власності дослідників та наукових установ в Україні: найкращі практики ЄС».

ВСТУП

Сучасна наука перебуває в епіцентрі глобальних трансформацій, що радикально змінюють способи створення, поширення та використання наукових знань. Відкрита наука стала не просто трендом, а новою парадигмою наукової комунікації, що ґрунтується на принципах прозорості, доступності й співпраці. У цьому контексті відкритий доступ до монографій набуває особливого значення як інструмент демократизації знань, розширення аудиторії досліджень і посилення присутності української науки у світовому академічному просторі.

Монографії традиційно посідають особливе місце в академічній комунікації, особливо в гуманітарних та суспільних науках, де вони залишаються основною формою поширення результатів завершених досліджень. На відміну від журнальних статей, монографії дають

© Крамаренко Ольга, 2026

можливість глибоко розкрити тему, представити комплексний аналіз і сформулювати цілісну наукову концепцію. Як слушно зазначає M. Crossick: «Чому так важливо писати та читати монографії? Ключова причина їхнього місця в культурі дослідження та його комунікації полягає в тому, що вони пропонують необхідний обсяг і темп, щоб дозволити повноцінно розглянути тему, представити складні та багаті ідеї та розвинену аргументацію, все це підкріплено контекстуалізованим аналізом і доказами і переплетено в рефлексивний наратив, який неможливий у журнальній статті. Публікація в журналі є важливою, але значною мірою доповнює, а не витісняє монографії… Монографії відіграють центральну роль у тому, як знання розвиваються, формулюються та поширюються» (Crossick, 2016).

Попри це, саме через значний обсяг, складність підготовки та фінансові моделі видавничого процесу монографії тривалий час залишалися поза основним фокусом руху за відкритий доступ, який на початкових етапах був зосереджений переважно на журнальних публікаціях.

Водночас сучасні дослідження засвідчують, що монографії з відкритим доступом суттєво підвищують видимість і вплив наукових результатів: їх завантажують у середньому в десять разів частіше, а цитують приблизно у 2,4 раза частіше порівняно з традиційними виданнями.[1]

Для України питання відкритого доступу до монографій набуває додаткового стратегічного значення. Інтеграція національної науки до Європейського дослідницького простору, розширення участі українських інституцій у міжнародних дослідницьких ініціативах, зокрема програмі «Горизонт Європа», а також імплементація принципів відкритої науки відповідно до європейських стандартів вимагають системної модернізації підходів до наукового книговидавництва.

Таким чином, відкритий доступ до монографій постає як інструмент посилення міжнародної видимості українських досліджень, розширення академічної співпраці та підвищення конкурентоспроможності наукових установ. Водночас реалізація цієї моделі супроводжується різними фінансовими, організаційними й нормативно-правовими викликами, що потребують комплексного аналізу.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Проблематика відкритого доступу до монографій перебуває в центрі уваги міжнародного наукового співтовариства вже кілька десятиліть. Серед багатьох змінних, що пояснюють використання та сприйняття відкритого доступу, зокрема до монографій, є академічна дисциплінарна належність. Недавні дослідження показали значні відмінності в обсягах публікацій із відкритого доступу в різних галузях (Severin et al. 2020).

Дослідники наукових комунікацій зазначають, що, починаючи з 1980-х років, академічна монографія перебуває в стані кризи. Продажі друкованих монографій скорочуються, що змушує видавців встановлювати наклади 100–200 примірників замість середніх 3 000 примірників 1970-х років (Maxwell et al., 2016, с. 2). Ця криза активізувала пошук альтернативних моделей фінансування й поширення наукових праць.

Концептуальні засади відкритого доступу закладено в Будапештській декларації (2002), яка визначила відкритий доступ як безкоштовний негайний онлайн-доступ до наукових публікацій. У сфері бізнес-моделей відкритого доступу до монографій важливими є роботи Ферверди (Ferwerda, 2014), яка систематизувала моделі фінансування для наукових книжок, а також праця Спейхера зі співавт. (Speicher et al., 2018), присвячена «білій книзі» бізнес-моделей відкритого доступу OPERAS. Питання впливу відкритого доступу на продажі монографій емпірично досліджував Снайдер (Snijder, 2014) на прикладі Видавництва Амстердамського університету.

[1] https://openaccess.ox.ac.uk/getting-started

У статті Дж.Франкла (Frankl, 2023) досліджено культурні аспекти сприйняття авторами відкритого доступу до монографій. На основі емпіричних даних, зібраних у межах ініціативи University of Michigan Press, автор демонструє, що впровадження моделей відкритого доступу суттєво залежить від дисциплінарних традицій, уявлень про престиж та усталених публікаційних практик (Frankl, 2023).

Греко і Ворт (Greco & Wharton, 2008) та Стіл (Steele, 2008) обґрунтовують необхідність переходу університетських видавництв до моделей відкритого доступу в умовах цифрової трансформації. Правові аспекти відкритого доступу і авторського права досліджує Естеве (Esteve, 2024), а практичні аспекти управління правами третіх сторін — Пейнтер зі співавт. (Painter et al., 2023). Барнс (Barnes, 2018a; 2018b) систематизує типи відкритого доступу та питання ліцензування для монографій.

Незважаючи на значний масив зарубіжних досліджень, в Україні ця проблематика залишається малодослідженою. Зокрема, бракує системного аналізу відповідності українського законодавства міжнародним стандартам відкритого доступу, а також практичних інструментів для дослідників. Серед невирішених питань залишаються брак в Україні чітких підзаконних актів щодо самоархівування, невизначеність статусу препринтів і постпринтів у національному законодавстві, складність узгодження інтересів авторів і видавництв.

Метою статті є комплексне теоретико-прикладне дослідження трансформації системи наукової комунікації в частині забезпечення відкритого доступу до монографій, а також обґрунтування стратегічних пріоритетів та нормативно-правових механізмів його реалізації в Україні в контексті інтеграції до Європейського дослідницького простору. Дослідження спрямоване на розв'язання суперечностей між традиційними моделями академічного книговидавництва та вимогами відкритої науки, зокрема через розробку практичних алгоритмів управління авторськими правами та вибір стійких бізнес-моделей для українських інституцій. Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, зокрема нормативно-правовий аналіз був застосований для вивчення положень національного законодавства та міжнародних стандартів; компаративний аналіз був використаний для зіставлення міжнародних бізнес-моделей та практик провідних ініціатив із сучасним станом інституційної видавничої діяльності в Україні; системно-структурний підхід дозволив класифікувати типи відкритого доступу та виявити їхній вплив на наукометричні показники й технологічну інфраструктуру; метод наукового моделювання та синтезу був застосований для формування практичних рекомендацій щодо правомірного використання творів третіх сторін та поєднання різних типів ліцензій у межах одного наукового видання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Переваги та виклики відкритого доступу до монографій

В останні роки спостерігається зростання інтересу до пошуку ефективних механізмів і бізнес-моделей забезпечення відкритого доступу до наукових монографій. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні інфраструктурні ініціативи, зокрема OAPEN[2] та DOAB[3], які забезпечують зберігання, індексацію та поширення академічних книг у відкритому доступі. Моделі відкритого доступу активно впроваджують і провідні академічні видавництва. Так, Springer Nature публікує книги та розділи у відкритому доступі з 2011 року, а нині на його платформі доступні тисячі таких видань[4]. Значну роль у розвитку відкритого книговидання

[2] OAPEN — https://www.oapen.org/home (Дата звернення 01.03.2026)

[3] DOAB — https://www.doabooks.org/(Дата звернення 01.03.2026)

[4] Springer Nature Link — https://surl.lt/jfcyxg (Дата звернення 01.03.2026)

відіграють також спеціалізовані видавництва, зокрема Open Book Publishers[5] та MIT[6]. Окремі академічні видавництва пропонують публікацію монографій без сплати авторського внеску (BPC), зокрема Amherst College Press, Lever Press та Open Humanities Press.

Однією з ключових переваг відкритого доступу до монографій є підвищення видимості та впливу наукових результатів. Дослідження показують, що монографії у відкритому доступі завантажуються в середньому приблизно в десять разів частіше та цитуються в понад два рази частіше, ніж традиційні видання. Додатковим чинником зростання видимості є їх індексація в академічних пошукових системах, зокрема Google Scholar, Semantic Scholar та OpenAlex.

Другою важливою перевагою є розвинена цифрова інфраструктура поширення наукових книг. Використання стійких ідентифікаторів — таких як DOI, ORCID та ROR — забезпечує стабільність наукових посилань, коректне цитування та інтеграцію публікацій у глобальні інформаційні системи наукової комунікації.

Ще однією перевагою є вплив на академічну кар'єру дослідників. У багатьох національних і міжнародних системах оцінювання наукової діяльності монографії у відкритому доступі враховуються під час атестації, конкурсного відбору на посади та розгляду грантових заявок. В українській системі оцінювання наукової діяльності наявність монографій у відкритому доступі з присвоєним DOI також використовується як один із критеріїв державної атестації закладів вищої освіти та наукових установ.

Серед правових викликів упровадження відкритого доступу до монографій — складність отримання дозволів на використання матеріалів третіх сторін (зображень, таблиць, фрагментів текстів), які планується поширювати у відкритому доступі в мережі Інтернет. Технічним викликом є забезпечення довгострокового збереження цифрових монографій і сумісності форматів.

Важливим принципом відкритого академічного книговидання є орієнтація на наукову якість дослідження як основний критерій публікації, незалежно від репутації автора чи прогнозованої комерційної успішності видання (Svensson & Eriksson, 2013).

Водночас попри очевидні переваги відкритого доступу, його практична реалізація значною мірою залежить від наявності ефективних економічних моделей, здатних забезпечити фінансування редакційно-видавничого процесу. При цьому досвід Видавництва Амстердамського університету демонструє, що відкритий доступ не лише не знижує продажів друкованих монографій, а в окремих випадках може сприяти їх зростанню завдяки підвищенню впізнаваності автора та видання (Snijder, 2014). Такий висновок узгоджується з позицією Греко і Ворта (Greco & Wharton, 2008), які аргументовано доводять, що університетські видавництва мають розглядати відкритий доступ як стійкий напрям розвитку.

Бізнес-моделі відкритого доступу

Аналіз сучасних підходів до фінансування монографій відкритого доступу дозволяє виокремити такі основні бізнес-моделі:

1. Модель плати за публікацію (Book Processing Charge, BPC). Ця модель є однією з найпоширеніших у сфері відкритого доступу до монографій та передбачає оплату витрат на підготовку й публікацію книги за рахунок автора, його установи або грантового фінансування. BPC охоплює як прямі, так і непрямі витрати видавництва, включаючи редакційне опрацювання тексту, наукове рецензування, дизайн, виробництво та маркетинг видання. Серед провідних академічних видавництв, що застосовують цю модель, — Bloomsbury Publishing, Brill Publishers, Cambridge University Press, De Gruyter та Springer Nature. За оцінками досліджень, середній розмір BPC у європейських видавництвах коливається приблизно від 585 до 21 640 доларів США залежно від обсягу та складності видання (Pinter, 2018).

[5] https://www.openbookpublishers.com/

[6] https://www.openhumanitiespress.org/books/series/

2. Модель freemium дозволяє безкоштовний доступ до основного тексту монографії в цифровому форматі, водночас передбачаючи комерційне поширення додаткових форматів. Цю модель використовують, зокрема, Open Book Publishers та OpenEdition.

3. Консорціумна модель фінансування. Ця модель базується на колективному фінансуванні публікації монографій за участю бібліотек, університетів і дослідницьких установ. У межах такого підходу кілька інституцій спільно покривають витрати на підготовку та публікацію видання, забезпечуючи його подальше поширення у відкритому доступі без необхідності сплати BPC з боку автора. Найвідомішою платформою, що реалізує цю модель, є Knowledge Unlatched – міжнародна ініціатива, заснована у 2012 році Frances Pinter.

Різновидом консорціумної моделі є підхід Subscribe to Open (S2O), який передбачає, що бібліотеки або інші інституції підтверджують фінансову підтримку певного каталогу або окремих видань. За умови досягнення необхідного рівня підтримки книги відкриваються для вільного доступу. Попри перспективність, консорціумні моделі іноді піддаються критиці через складність координації між великою кількістю учасників, нерівномірність фінансових внесків та потенційну нестабільність фінансування.

4. Інституційна модель. Ця модель передбачає фінансування видавничої діяльності безпосередньо університетом чи науковою установою та базується на внутрішній політиці відкритого доступу до наукових результатів, отриманих за державні кошти.

5. Грантова модель фінансування полягає в залученні коштів від зовнішніх наукових фондів або міжнародних організацій.

Нормативно-правові механізми та ліцензування

В Україні питання відкритого доступу до монографій регулюється кількома законодавчими актами. Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» закріплює принципи відкритості й доступності наукової інформації. Закон «Про авторське право і суміжні права» визначає механізми передання прав і ліцензування. Відповідно до цього закону автор є первинним суб'єктом авторського права. Автор може публікувати авторську версію монографії як препринт у репозитарії, якщо це визначається умовами видавничого договору та політикою видавництва щодо самоархівування.

Передання авторських прав у сфері академічного книговидання дає змогу виокремити два основні підходи до правового оформлення відносин між автором і видавцем:

- повне передання (відчуження) усіх майнових прав видавцеві, тобто автор передає всі права на використання твору, а видавець набуває статусу правовласника;
- ліцензійний договір (виключна або невиключна ліцензії), а також можливість надання субліцензії третім сторонам.

Для забезпечення відкритого доступу найоптимальнішим є ліцензійний договір, що передбачає надання видавцеві лише невиключної ліцензії зі збереженням за автором права на самоархівування та використання твору в наукових і освітніх цілях.

Водночас у контексті відкритого академічного книговидання особливого значення набувають механізми відкритого ліцензування, що забезпечують поєднання вільного доступу до наукових результатів із належним збереженням авторських прав. Найбільш поширеним інструментом такого ліцензування є ліцензії Creative Commons.

Ліцензії Creative Commons є стандартизованим інструментом відкритого ліцензування, що дозволяє авторам визначати умови повторного використання своїх творів. Основні умови ліцензування: BY (зазначення авторства), NC (обмеження некомерційного використання), ND (заборона створення похідних творів) та SA (поширення на тих самих умовах) — вони можуть комбінуватися між собою та утворювати шість основних типів ліцензій. Для наукових монографій рекомендовано використовувати ліцензії CC BY або CC BY-SA, що забезпечує максимальну відкритість і збереження авторства.

Особливу увагу слід приділяти питанню службових творів. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», майнові права на службові наукові публікації переходять до роботодавця з моменту створення службового твору, якщо інше не передбачено трудовим договором. Рішення НАН України щодо відкритого доступу пропонує модель врегулювання цього питання через додаткову угоду до трудового договору (Капіца & Хоменко, 2025).

Щодо прав третіх сторін, дослідники зобов'язані перевіряти правовий статус усіх включених до монографії матеріалів, отримувати письмовий дозвіл правовласника або переконуватися в застосовності законних винятків (цитування, освітнє використання). Отримуючи дозвіл для видання у відкритому доступі, важливо чітко зазначати, що публікація буде вільно доступна в інтернеті, оскільки деякі стандартні ліцензійні умови правовласників можуть бути несумісними з відкритим доступом (Painter et al., 2023).

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать, що впровадження відкритого доступу до наукових монографій є ключовим стратегічним вектором інтеграції України до Європейського дослідницького простору та обов'язковою умовою виконання вимог програми «Горизонт Європа». Попри наявні виклики, переваги відкритого доступу, зокрема зростання цитованості результатів досліджень на 50–200% та розширення географічного охоплення аудиторії, значно переважають фінансові та юридичні труднощі його імплементації.

Встановлено, що за умови, коли немає універсальної бізнес-моделі, для українських закладів вищої освіти та наукових установ найбільш життєздатними є інституційна та грантова моделі фінансування, а також їх комбінування. Водночас успішна реалізація цих моделей потребує вдосконалення нормативно-правової бази. Пріоритетними напрямами є законодавче закріплення права авторів на самоархівування, чітке визначення статусів наукових текстів (препринт, постпринт, видавнича версія) та запровадження обов'язкового відкритого доступу до результатів, отриманих за рахунок державного фінансування.

Практична цінність дослідження полягає у формулюванні рекомендацій для науковців, які мають зосередитися на збереженні авторських прав під час укладання видавничих договорів, що може включати надання видавцям невиключних ліцензій, використання ліцензій Creative Commons та розміщення праць у Національному репозитарії академічних текстів та інституційних репозитаріях для забезпечення їх максимальної видимості.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження практик конкретних видавництв та інституцій щодо відкритого доступу до монографій в Україні, моніторинг ефективності впровадження принципів відкритого доступу, а також розроблення стандартизованих шаблонів інституційних політик відкритої науки.

REFERENCES

Barnes, L. (2018). *Copyright and licensing – what do I need to know?* Open Book Publishers Blog. https://doi.org/10.11647/OBP.0173.0090

Barnes, L. (2018). *Green, Gold, Diamond, Black – what does it all mean?* Open Book Publishers Blog. https://doi.org/10.11647/OBP.0173.0089

Business models for OA book publishing. (2020). OA Books Toolkit. https://www.oabooks-toolkit.org/business-models-and-funding/article/10432084-business-models-for-open-access-book-publishing

Civil Code of Ukraine. (2003). [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Choosing a Creative Commons licence. (2020). OA Books Toolkit. https://www.oabooks-toolkit.org/publishing-open-acces-books/book-contract-permissions-rights-and-license/article/4012101-choosing-a-license

Creative Commons Attribution licence (CC BY). (n. d.). Wellcome. https://wellcome.org/research-funding/guidance/open-access-guidance/creative-commons-attribution-licence-cc

Crossick, G. (2016). Monographs and open access. *Insights*, 29(1), 14-19. https://doi.org/10.1629/uksg.280

Esteve, A. (2024). Copyright and Open Access to Scientific Publishing. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 55, 901-926. https://doi.org/10.1007/s40319-024-01479-z

Ferwerda, E. (2014). Open access monograph business models. *Insights: the UKSG journal*, 27(1), 35–38. https://doi.org/10.1629/2048-7754.46

Frankl, J. (2023). Towards an author-centered open access monograph program: Understanding open access cultures in scholarly publishing. *The Journal of Electronic Publishing*, *26*(1), 47-76. https://doi.org/10.3998/jep.3332

Kapitsa, Yu. M., & Khomenko, I. I. (2025). *Normative acts on intellectual property protection and technology transfer. Part 5. Open science and intellectual property* (2nd ed.). Center for Research on Intellectual Property and Technology Transfer of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian]. https://ipr.nas.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Vol_5_Zbirnyk_akty_NAN_Ukrainy_IP_21_01_2025.pdf

Nature, S., Pyne, R., Emery, C., Lucraft, M., & Pinck, A. S. (2019). *The future of open access books: Findings from a global survey of academic book authors. figshare*. https://doi.org/10.6084/m9.figshare.8166599.v1

Gatti, R. (2022). *Is a Rights Retention Clause needed for OA books? Open Book Publishers Blog.* https://blogs.openbookpublishers.com/is-a-rights-retention-clause-needed-for-oa-books/

Greco, A. N., & Wharton, R. M. (2008). Should university presses adopt an open access [electronic publishing] business model for all of their scholarly books? In L. Chan & S. Mornati (Eds.). P*roceedings ELPUB 2008 Conference on Electronic Publishing – Toronto, Canada – June 2008* (p. 149–164). https://elpub.architexturez.net/system/files/pdf/149_elpub2008.content.pdf

Green, gold, diamond – different models for open access books. (2020). OA Books Toolkit. https://www.oabooks-toolkit.org/business-models-and-funding/article/13868103-green-gold-diamond-different-models-for-open-access-books

Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» No. 57 (2023). [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

Law of Ukraine «On Scientific and Scientific-Technical Activities» No. 3 (2016). [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text

Lucraft, M. (2018). *The benefits of open access books are clear but challenges around funding remain*. https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2018/05/02/the-benefits-of-open-access-books-are-clear-but-challenges-around-funding-remain/

Managing third-party copyright for open access publications: a good practice guide for researchers. (2023). UK Research and Innovation. https://www.ukri.org/wp-content/uploads/2023/10/UKRI-121023-ManagingThirdPartyCopyrightForResearchPublications.pdf

Pinter, F. (2018). Why book processing charges (BPCs) vary so much. *Journal of Electronic Publishing*, 21(1). https://doi.org/10.3998/3336451.0021.101

Severin, A., Egger M., Paul Eve M., & Hürlimann D. (2020). Discipline-Specific Open Access Publishing Practices and Barriers to Change: An Evidence-Based Review. *F1000Research* 7,1925. https://doi.org/10.12688/f1000research.17328.2.https://doi.org/10.12688/f1000research.17328.2

Shu, F., & Larivière, V. (2024). The oligopoly of open access publishing. *Scientometrics*, 129(1), 519-536. https://doi.org/10.1007/s11192-023-04876-2

Snijder, R. (2014). The Influence of Open Access on Monograph Sales: The experience at Amsterdam University Press. *LOGOS: The Journal of the World Book Community*, 25(3), 13–23. https://doi.org/10.1163/1878-4712-11112047

Speicher, L., Armando, L., Bargheer, M., Eve, M. P., Fund, S., Leão, D., & Souyioultzoglou, I. (2018). Open Access Business Models White paper. *OPERAS*. http://doi.org/10.5281/zenodo.1323708

Steele, C. (2008). Scholarly Monograph Publishing in the 21st Century: The Future More Than Ever Should Be an Open Book. *The Journal of Electronic Publishing*, 11(2). https://doi.org/10.3998/3336451.0011.201

Svensson, A., & Eriksson, J. (2013). Monographs and open access. *ScieCom Info*, 9(1). https://journals.lub.lu.se/sciecominfo/article/view/6126

OPEN ACCESS TO SCIENTIFIC MONOGRAPHS: THE CURRENT LANDSCAPE

Abstract. *The article considers the issue of ensuring open access to scientific monographs of Ukrainian researchers in the context of the global transformation of scientific communication and the integration of domestic science into the European Research Area. The relevance of the topic is due to the need to systematically address the legal, technical and financial issues of open access to monographs in the context of the implementation of the National Open Science Plan of Ukraine.*

The main advantages of open access to scientific monographs are analyzed, in particular its impact on scientometric indicators and infrastructural sustainability of publications. Business models and types of open access are detailed. Special attention is paid to regulatory and legal mechanisms, in particular the distinction between full transfer of rights and license agreements, the use of Creative Commons public licenses and the management of third-party rights within one publication. A practical algorithm of actions for researchers regarding the lawful placement of monographs in open access is proposed.

The conclusion is made about the need for further improvement of the legislative framework and institutional policies of open science in Ukraine, in particular, regarding the placement of monographs in open access.

Keywords: *open access; scientific monographs; Creative Commons; copyright; publishing agreement; repository; open science; publishing business models; licensing; scholarly communication.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Крамаренко Ольга — Сумський державний університет; e-mail: kramarenko@sci.sumdu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-2616-0147

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kramarenko Olha — Sumy State University; e-mail: kramarenko@sci.sumdu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-2616-0147

CC BY

Надійшла до редакції 10.03.2026
Прийнята до друку 02.04.2026
Дата публікації 22.04.2026

Digital Library Perspectives

Digital transformation in academic libraries: implementing integrated research information systems for enhanced scholarly communication and institutional knowledge management

Received 11 August 2025
Revised 3 December 2025
26 January 2026
Accepted 23 February 2026

Mykhailo Otroshcenko
Department of Computer Science, Sumy State University, Sumy, Ukraine

Olha Kramarenko
Oleg Balatsky Department of Management, Sumy State University, Sumy, Ukraine

Serhii Hudkov
Centre of Scientific & Technical and Economical Information, Sumy State University, Sumy, Ukraine

Olha Maletova
Criminal Law and Procedure Department, Sumy State University, Sumy, Ukraine, and

Maryna Utkina
Criminal Law and Procedure Department, Sumy State University, Sumy, Ukraine, and School of Law and Criminal Justice, Edge Hill University, Ormskirk, UK

Abstract

Purpose – This study aims to examine the digital transformation of an interdisciplinary Ukrainian university through the implementation of a Current Research Information System (CRIS) under conditions of economic, staffing and administrative challenges using the case of Sumy State University.

Design/methodology/approach – This study employs a case study methodology focusing on the Scientific Results Management System (SRMS) developed at Sumy State University as a digital solution for universities. The research combines a systematic literature review of international CRIS development practices with a technical analysis of SRMS architecture. The methodology evaluates 18 unified scholarly metrics based on international standards and assesses the operational efficiency of the SRMS. The analysis includes automated metadata processing algorithms for integrating external scholarly databases and examination of user interaction patterns within the SRMS environment.

Findings – The literature review highlights key CRIS development practices, including interoperability, automation and integration with external scholarly databases. These patterns are reflected in the SRMS case study, which shows that the system operates as an effective institutional CRIS, centralising research output management at Sumy State University. SRMS automates metadata collection, provides role-based access control, implements automated duplicate detection, reduces administrative workload, improves data quality and provides analytical tools that support monitoring of research performance and institutional decision-making.

Originality/value – This research contributes new insights into the architecture and institutional deployment of CRIS tailored for academic environments, presenting one of the first comprehensive evaluations of CRIS

Funding: This study was supported by European Education and Culture Executive Agency (No. PIPRRRIBEUP – 101126485 –ERASMUS-JMO-2023- MOD).

Digital Library Perspectives
© Emerald Publishing Limited
2059-5816
DOI 10.1108/DLP-08-2025-0122

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

implementation within a Ukrainian university context. The study outlines enhanced approaches to metadata interoperability and automated research information consolidation, providing empirical evidence for the effectiveness of integrated CRIS solutions in supporting scholarly communication, research evaluation and strategic management within universities.

Keywords Current Research Information System (CRIS), Research Information Management System (RIMS), Scientific Results Management System (SRMS), Research administration, API interoperability, Research analytics, Impact assessment

Paper type Case report

1. Introduction

The ongoing war in Ukraine has profoundly impacted the higher education sector, posing unprecedented challenges to financial sustainability and academic development of state universities. Amidst disrupted operations and declining student enrolments, institutions are compelled to seek innovative strategies to maintain academic standing and operational viability. This paper explores how Ukrainian universities are navigating these challenges by shifting focus towards research activities and adopting advanced research management systems to secure funding and enhance institutional resilience.

Most Ukrainian state universities are funded through national budgets, with funding allocation primarily determined by student numbers enrolled under state-funded programmers. However, ongoing war and distance learning restrictions for certain disciplines have led to substantial student number declines, particularly among international students. In 2023 their numbers decreased by 70% compared to pre-war levels (Shapovalova *et al.*, 2023).

Due to reduced funding and increasing academic accreditation demands, universities are increasingly focusing on developing research activities as external funding sources and means to enhance academic prestige. During the period from 2021 to 2024, Sumy State University has demonstrated a steady positive trend in the growth of the number of research projects, including those funded by the state budget and international sources. In 2021, 63 research projects were implemented, while in 2024 their number increased to 119, indicating an overall growth of 88.9%. Publication activity levels among researchers have become key criteria for academic evaluations, university rankings and funding allocation (Mryglod and Nazarovets, 2019). This shift has created pressing demand for the implementation of Current Research Information Systems (CRIS) within universities (Fina and Proven, 2017; McDonnell and Kerridge, 2017; Ech-Cherif *et al.*, 2022). CRIS platforms facilitate research data collection, processing, and analysis, enabling evidence-based decision-making whilst reducing administrative burdens (Sivertsen, 2019). In the case of Sumy State University, despite the increasing workload associated with the growing number of research projects and corresponding research outputs, there has been no need to expand the staff responsible for recording, monitoring and analysing research activities. This outcome is largely attributable to the implementation of the in-house CRIS.

Despite high implementation and maintenance costs, academic institutions report high user satisfaction due to CRIS efficiency in integrating with operational workflows (Fina and Proven, 2017; McDonnell and Kerridge, 2017; Ech-Cherif *et al.*, 2022; Guillaumet *et al.*, 2019; Clements *et al.*, 2017).

2. Background

The literature emphasises various practices concerning the standardisation and interoperability of CRIS, facilitating the reuse of research information (Sivertsen, 2019). De Castro and Warner (2013) examined procedures for implementing ORCID identifiers in

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

open-access repositories and institutional Research Information Management Systems (RIMS). Although the terms CRIS and RIMS are sometimes used interchangeably, they differ in scope and functional emphasis. CRIS primarily focuses on current and dynamic research information such as ongoing projects, publications and research outputs, while RIMS typically encompasses broader institutional management of research-related information, including personnel data, projects and results. Integration with unique identifiers, such as DOI, ORCID, ScopusID and ResearcherID is critical for CRIS and RIMS implementation (Clements *et al.*, 2017; Walther and Melsheimer, 2019). APIs enable automated generation and integration of ORCID identifiers into institutional systems (De Castro and Warner, 2013).

Equally important is the integration of CRIS and RIMS with personnel management systems enables automated researcher profile updates, ensuring consistency and reducing data duplication and with accounting systems facilitates tracking research expenditures and simplifies analytical report preparation (McDonnell and Kerridge, 2017). Current trends emphasise functional integration between CRIS and institutional repositories (Melsheimer *et al.*, 2022), highlighting the importance of OAI-PMH protocol (De Castro *et al.*, 2014).

Research administration practices indicate growing demand from academic institutions, grant providers and financial donors for access to current, standardised and reusable research output data (Clements *et al.*, 2017; Mugabushaka and Papazoglou, 2012). Most CRIS systems function at the institutional level, though some countries in Europe are advancing national integration (Podwysocki *et al.*, 2024; Tsybenko *et al.*, 2024; Tsybenko and Zherebchuk, 2023; Kaliuzhna and Auhunas, 2022; Clements *et al.*, 2017; Chudlarský *et al.*, 2012). Implementation of national strategies reflects the European Parliament's recognition of integrated European research information infrastructure needs, as evidenced in Science Europe's 2016 statement which calls on research institutions to develop stable and interoperable research information systems (Science Europe, 2016). Examples include the UK's centralised Researchfish system (Clements *et al.*, 2017) and the Czech National Information System for Research, Development, and Innovation, which manages publicly funded research information whilst fostering transparency (Chudlarský and Dvořák, 2012). Poland's national CRIS Ludzie Nauki integrates data on over 200,000 researchers and uses CERIF-compliant structures to ensure interoperability while meeting FAIR and European Commission data governance requirements (Podwysocki *et al.*, 2024). Research on the Ukrainian Research Information System (URIS) highlights Ukraine's efforts to build a national CRIS (Kaliuzhna and Auhunas, 2022). Key studies justify the need for a Research Information module to the URIS emphasising the value of scientific libraries in this process (Tsybenko and Zherebchuk, 2023). Another important contribution is the development of a national research and development classifier for the Ukrainian National CRIS, created using international methodologies and expert consultations, which provides a standardised and flexible taxonomy for organising research activities (Tsybenko *et al.*, 2024).

Mugabushaka and Papazoglou (2012) highlighted that the European Research Council and other funding agencies are also faced with the need to change their approaches to accountability and demonstrating the effectiveness of investments in science, which in turn has contributed to the introduction of the European Research Council's own system - the Research Information System (ERIS) (Mugabushaka and Papazoglou, 2012). CRIS automates metadata capture from Scopus and Web of Science via APIs, effectively retrieving DOI and Scopus ID for accurate tracking, as shown at Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg (Walther and Melsheimer, 2019). Data quality is vital for CRIS reliability ("Garbage In – Garbage Out"; Azeroual and Schöpfel, 2019; Azeroual *et al.*, 2018). Errors in sources like Scopus, Web of Science, PubMed and ORCID complicate

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

maintenance (Azeroual and Schöpfel, 2019; Azeroual *et al.*, 2018). Machine learning enables error detection: Ding and Mit (2023) proposed preventive and predictive algorithms for data collection and cleansing. Systematic quality control requires dedicated university units across the research information lifecycle (Azeroual and Schöpfel, 2019). Driven by open science and FAIR principles, Research Data Management relies on CRIS to cover the full lifecycle – publications, projects, funding, data sets and Data Management Plans (Jetten *et al.*, 2019; Schöpfel *et al.*, 2017; Farinelli and Zigoni, 2022). Linking data sets to projects, publications and authors enriches metadata and evaluation, as exemplified by Radboud University's CRIS platform for registration, uploads and customisable plans (Jetten *et al.*, 2019; Farinelli and Zigoni, 2022).

In line with these international practices and in response to growing RDM requirements, Sumy State University began developing the Research Data Management Service (RDMS) in 2025 as an integral component of Scientific Results Management System (SRMS). The RDMS is designed to automate centralised research data management processes, including the creation, registration, monitoring and evaluation of researcher's data management and data-sharing practices.

3. Methodology

The research employed a single case study approach focusing on the SRMS development at Sumy State University. This methodology provided in-depth analysis of practical CRIS implementation challenges within Ukrainian higher education digital transformation, enabling examination of system design decisions through documentation analysis and system evaluation. The initial phase involved systematic literature review examining the best international practices in CRIS.

Technical analysis focused on SRMS system architecture examination, including documentation review and code assessment. Specific attention was given to REST API integration mechanisms enabling data synchronisation with Scopus, Web of Science and ORCID systems.

The approach included analysis of the unified publication activity indicator framework, examining 18 key performance indicators from Times Higher Education, QS World University Rankings and Academic Ranking of World Universities. System functionality evaluation focused on automated publication data collection, duplicate detection algorithms, role-based access control systems and Elasticsearch-powered search functionality.

The research incorporated analysis of data integration challenges, examining data quality procedures and author attribution verification. The methodology acknowledged limitations inherent in single case study approaches, with findings based on one institutional implementation that may not be generalisable to other university contexts.

The language quality of this research was enhanced through artificial intelligence assistance using Microsoft Co-pilot for English language improvement, ensuring clarity and precision in technical terminology whilst maintaining academic writing standards.

4. Research and result

4.1 Methodology for assessing the results of publication activity of scientists of universities

International research assessment practices are undergoing significant transformation. The Science Europe study on research assessment practices shows a clear shift from journal-based metrics towards transparent and responsible evaluation models (Calatrava Moreno *et al.*, 2020).

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

At the same time, leading international university rankings including the QS World University Rankings, Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities (Shanghai Ranking) and UI GreenMetric hold particular significance in shaping universities' global competitiveness (Parkhomenko, 2020; Rybiński and Wodecki, 2022). International rankings place particular emphasis on publication activity, focusing on outputs indexed in Scopus and WoS databases and their associated bibliometric indicators (Tan and Goh, 2014; Olcay and Bulu, 2017; Luo *et al.*, 2017). Although quantitative publication-based metrics used in international rankings do not always adequately reflect the scientific value and societal impact of research, they account for a substantial proportion of the overall assessment ranging from approximately 20% to 40%, depending on the ranking system. To ensure a more comprehensive evaluation of universities, international ranking agencies also incorporate qualitative indicators, such as academic reputation, teaching quality, internationalisation and sustainable development. However, these indicators are typically based on expert assessments or reputational surveys, which may introduce elements of subjectivity.

In Ukraine, the increasing influence of international rankings and responsible research assessment principles creates a demand for systematic, large-scale evaluation of publication activity. These methods should encompass collection, processing and analysis of large data sets, evaluating publication activity metrics for individual researchers, departments, institutes, fields of study and entire institutions, covering at least five years.

Sumy State University has established a standardised method for evaluating researchers' publication activity. This methodology involves systematic and comprehensive aggregation of all publication activity indicators used by international ranking agencies (Table 1) and the Ministry of Education and Science of Ukraine, tracked over extended periods (Hudkov *et al.*, 2023a).

A standard list of publication activity indicators (Table 2) was created to show how widely university researchers' findings are published in Scopus and/or WoS-indexed journals. Indicators are based solely on publications assigned to the institution's profile within the relevant database (Table 2).

The proposed list of publication activity indicators makes it possible to assess the scientific potential of individual researchers and department (faculty); thereby enabling the university administration to make informed managerial decisions and to develop targeted recommendations for researchers on publishing the results of their scientific studies and developments in journals indexed in Scopus and/or WoS databases. The need for objective and rapid analysis of a large volume of research data across individual scholars, departments, institutes (faculties), fields of knowledge and the institution as a whole – with a minimum data depth of five full calendar years – has driven the development and implementation of Sumy State University's own CRIS system into its operational processes.

4.2 Scientific results management system

The SRMS, developed at Sumy State University, is an information and analytical system designed for the management, analysis and comprehensive aggregation of all publication activity indicators of researchers, as well as their long-term tracking (Hudkov *et al.*, 2023b). The decision to develop an in-house SRMS, rather than adopt an existing open-source CRIS solution, was driven by several institutional, technical and regulatory considerations. SRMS was conceived as a native component of Sumy State University's integrated "University" information and analytical ecosystem, which already encompasses administrative, academic and research-related systems across multiple university units (Vasyliev *et al.*, 2013).

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Table 1. Comparative analysis of publication activity indicators in leading international university rankings

Indicator name	International ranking	Database
Number of scientific publications per academic staff member	THE WUR, THE by subject, THE Young University Rankings [Times Higher Education (THE), 2025]	Scopus
Citation rates per scientific publication	THE WUR, THE by subject, THE Young University Rankings [Times Higher Education (THE), 2025], QS Europe Rankings, QS WUR by subject [Quacquarelli Symonds (QS), 2025], US News Best Global Universities Rankings (Morse and Wellington, 2022)	
Number of citations per academic staff member	QS WUR [Quacquarelli Symonds (QS), 2025]	
Number of patents that cite scientific publications	THE Impact Rankings [Times Higher Education (THE), 2025]	
h-index by subject area	QS WUR by subject [Quacquarelli Symonds (QS), 2025]	
Share of publications with at least one foreign co-author	THE WUR, THE by subject, THE Young University Rankings [Times Higher Education (THE), 2025], U.S. News Best Global Universities Rankings (Morse and Wellington, 2022)	
International research network – the number of foreign partner universities with which there are at least 3 joint publications with non-zero citations (excluding self-citations)	QS WUR, QS Europe Rankings, QS WUR by subject [Quacquarelli Symonds (QS), 2025]	
Number of publications that correspond to the UN sustainable development goals in terms of topics	THE Impact Rankings [Times Higher Education (THE), 2025]	
Number of articles published in nature and science	ShanghaiRanking's Academic Ranking of World Universities (ShanghaiRanking, 2022)	WoS
Number of articles included in the science citation Index-Expanded and social science citation index databases	ShanghaiRanking's Academic Ranking of World Universities (ShanghaiRanking, 2022)	

Source(s): Table 1 developed by the authors

Developing an in-house solution enabled seamless integration with existing internal databases, authentication services and reporting workflows.

The development of SRMS utilises current and modern technologies for designing and building information systems. The system runs on PHP using the Laravel framework, which offers documented advantages (Chen *et al.*, 2017). The client side uses JavaScript and the Vue framework (Malokhvii *et al.*, 2021). For data storage during SRMS operations, the object-relational database management system MySQL is employed (Nixon, 2021).

The main functionalities of SRMS are presented in Figure 1.

The SRMS features multi-level user authorisation and access control systems (Table 3). In general, Sumy State University employs approximately 700 researchers, about 750 PhD students, as well as other staff members involved in research activities. Support for the SRMS at the university is provided by a scientometric group consisting of five specialists within the research sector. System functions and data are managed using Role-Based Access

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Table 2. Unified list of publication activity indicators

Publication activity indicator		
Published monographs indexed in Scopus and/or WoS		
Publications in journals indexed by Scopus and/or WoS:	- Total for the reporting year, including: • In journals indexed by Scopus and/or WoS • In journals belonging to the Q1–Q4 quartile • Articles of the article type in publications included in SCIE and SSCI • Which are included in the nature index rating * Including in nature or science journals • With foreign co-authors * Including those included in Forbes and fortune lists • In organisation for economic cooperation and development publications • Which correspond to the 17 UN Sustainable Development Goals - Total for the reporting year according to the Scopus database, reduced to the scientific field using the QS methodology - Total for the reporting year according to the Scopus database, reduced to the scientific field using the THE methodology - Total for the 5 years preceding the reporting one	By WoS database
Number of countries with at least one publishing partner organisation		

Source(s): Table 2 developed by the authors

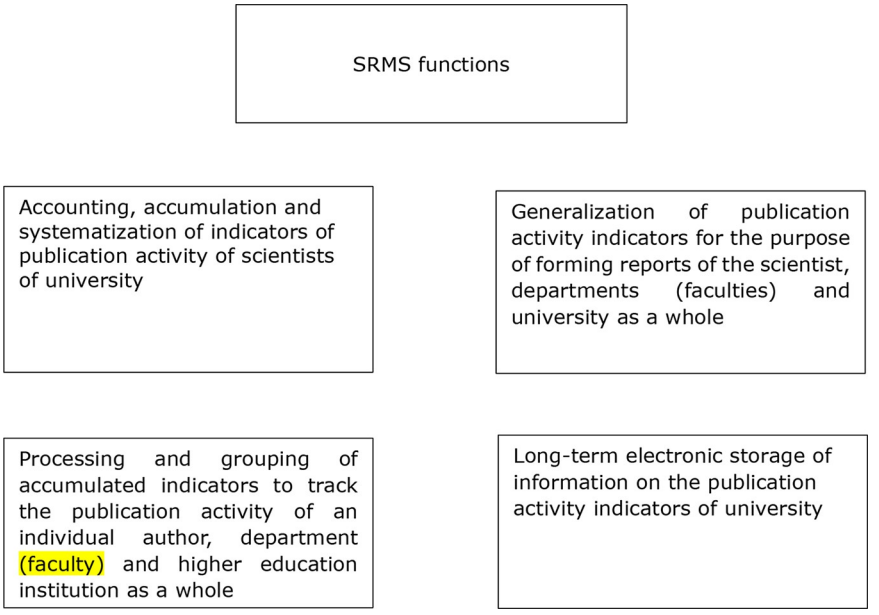

Figure 1. Main functions of SRMS
Source: Developed by the authors

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Table 3. SRMS users and their functional capabilities

Functionality	User roles: Author	Moderator	Administrator
Enter data about publications, except for publications for which data is automatically received by SRMS	Own	Own and authors of the department (faculty)	All
View publications entered into SRMS with the ability to filter them	All	All	All
Editing and deleting publication data	Own	Own and authors of the department (faculty)	All
Viewing the list of users authorised in SRMS	–	Authors of the department (faculty)	All
View, upload, delete information about authors	–	–	All
Upload list of publications in *.docx and *.xlsx formats	Own	Own and authors of the department (faculty)	All
Viewing and uploading publication activity indicators (Table 2)	Own	Own and authors of the department (faculty)	All
Generating statistical reports and infographics of publication activity	Own	Own and authors of the department (faculty)	All

Source(s): Table 3 developed by the authors

Control (RBAC) models, allowing user permission configuration across different modules and resources (Planas *et al.*, 2023).

Users must be authenticated via Sumy State University's electronic personnel management system (Vasyliev *et al.*, 2013). System security is achieved using multi-level user authorisation frameworks incorporating decentralised OpenID protocols (Ferdous and Poet, 2016) and SSL/TLS protocols for secure data transmission (Aziz *et al.*, 2014). These measures provide elevated personal data protection and enable identification of each university employee's position, department and institute.

Without electronic personnel management systems, SRMS supports alternative user authentication methods. Each authorised SRMS user has personal pages containing university position information, SRMS roles, Research ID, ORCID, Scopus ID, h-index based on Scopus and Web of Science data and publication lists with analytical report generation options. SRMS users can export publication lists in *.docx format, formatted according to Ukrainian standard DSTU 8302:2015, "Bibliographic References: General Provisions and Rules for Compilation".

The SRMS can acquire publication data from authorised users and automatically through online information interaction technologies (REST API). SRMS integrates with external resources including Scopus, WoS and ORCID. As of today, 871 users have active ORCID profiles affiliated with Sumy State University. The proprietary database stores retrieved publication data whilst enabling additional information entry. Publications from Scopus, WoS and ORCID are matched to authorised users using unique identifiers. SRMS employs its own categorising system for publication types (Table 4), aligned with external resource publication types. Figure 2 presents the structural-logical diagram of SRMS operations.

A logging mechanism ensures recording and storage of all system operations, enabling security audits and user activity analysis to identify potential threats. An internal messaging subsystem, based on asynchronous event processing using WebSocket protocol (Kamiński *et al.*, 2023),

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Table 4. Types of publications

SRMS	Publication type Scopus	WoS
Other articles	Article, review	Article, article review
Article report in conference proceedings	Conference paper	Proceeding paper
Book, monograph	Book	Book
Book section, monograph section	Book chapter	Book chapter, book review
Other	Editorial, note, letter	Meeting abstract, letter, note,
Articles in professional publications of Ukraine of category	–	–
Intellectual property protection documents	–	–
Tutorials/textbooks	–	–

Source(s): Table 4 developed by the authors

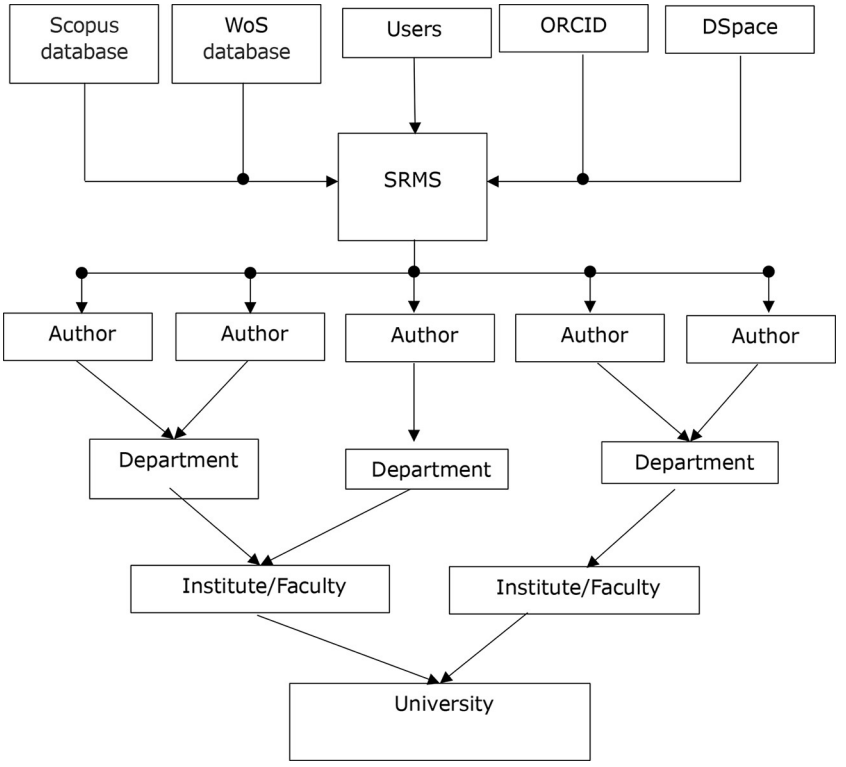

Figure 2. Structural and logical diagram of SRMS operation
Source: Developed by the authors

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

provides instant notifications to authors regarding publication changes by co-authors whilst preventing conflicts from simultaneous editing by multiple authors.

To prevent the creation of duplicate publication entries – which may result in an inflated data set and errors in publication analysis – the SRMS includes a built-in algorithm for verifying the uniqueness of publications (Figure 3). This uniqueness check is triggered each time data is imported from external sources or when a user attempts to add a publication that may already exists in the system. During this process, the publication's title and type are compared. In addition, the SRMS verifies the presence of relevant identifiers from external databases and updates the publication data accordingly. If a user manually enters a publication and duplicates are detected within the SRMS, a warning will appear containing a link to the existing entry, and saving the duplicate record will be disabled.

The SRMS is notable for its intuitive interface (see Figure 4) and its capacity to enable efficient interaction across all system modules. The intuitive interface built using modern technologies such as HTML5, CSS3 and the JavaScript framework Vue.js, enables seamless interaction with the system and rapid access to necessary information through REST API and dynamic content updates (Kamiński *et al.*, 2023).

The flexible publication search functionality allows users not only to locate publications but also to apply a system of filters to search results (Figure 5). The search mechanism is

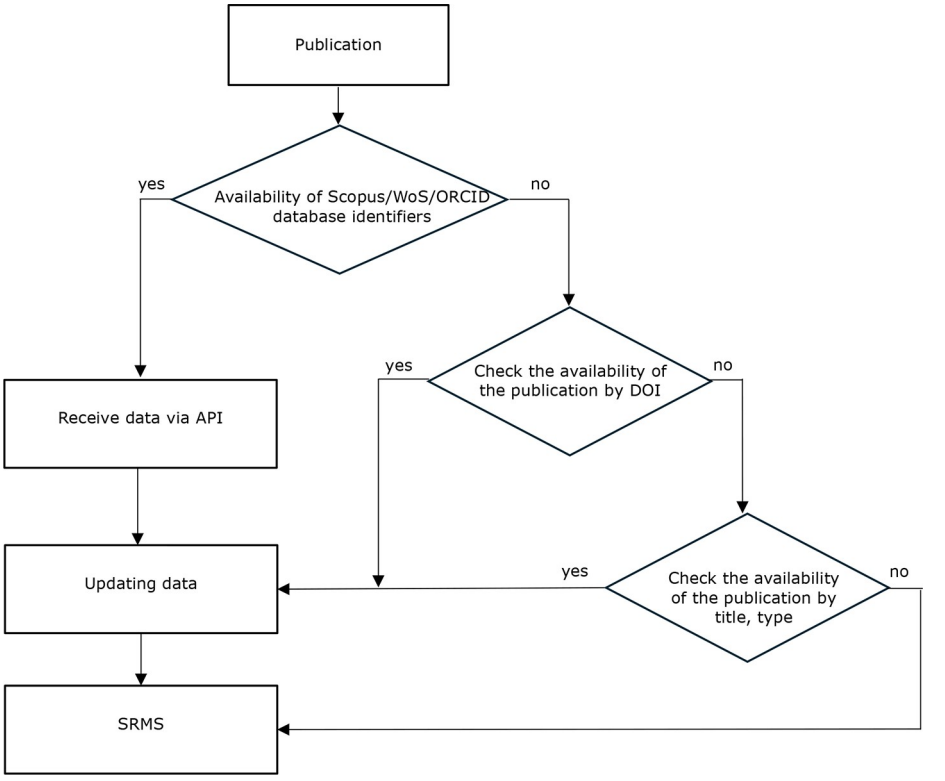

Figure 3. Algorithm for checking publications for uniqueness
Source: Developed by the authors

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

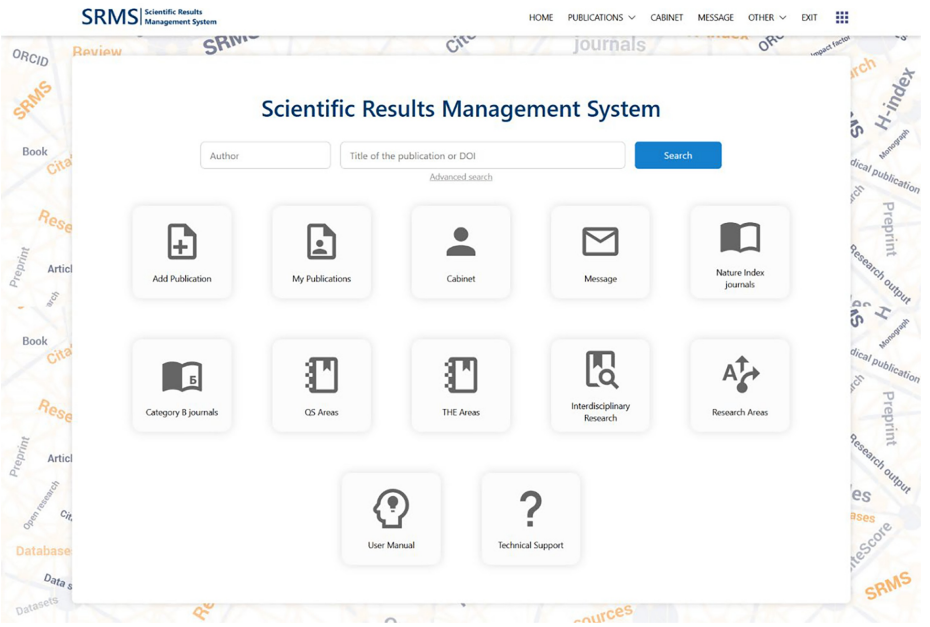

Figure 4. SRMS home page in the role of "Author"
Source: Screenshot from SRMS Sumy State University

powered by Elasticsearch, which ensures high speed and accuracy in retrieving publications while supporting complex search queries and data aggregation (Henderi *et al.*, 2023).

The personalised analytics module in SRMS provides authors with tools to monitor and analyse their publications. Key features include individual publication statistics, thematic distribution, comparative analysis with other researchers and interactive charts for data visualisation (Figure 6). This module enables users to efficiently manage publication outcomes, identify trends and plan future research based on comprehensive scientific data analysis.

4.3 Protection of intellectual property rights in Current Research Information System systems

The implementation of CRIS in universities emphasises the importance of accurate authorship attribution and access control as core elements of research information management. A key intellectual property function of CRIS is maintaining reliable records of authorship and contributions.

Research outputs are intellectual property, and correct attribution protects researchers' rights and supports fair evaluation in promotion and funding. With the rise of multi-author and international collaborations, identifying individual contributions has become more complex (Larivière *et al.*, 2015). CRIS systems address this through integration with persistent identifiers such as ORCID, ResearcherID and Scopus Author ID, which ensure stable researcher identification across institutions and career changes (Haak *et al.*, 2012).

However, automatic synchronisation with databases like Scopus, Web of Science and ORCID, while efficient, creates data quality risks. External sources may contain errors in name disambiguation, affiliations, profile merges, or name variants, which can propagate

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

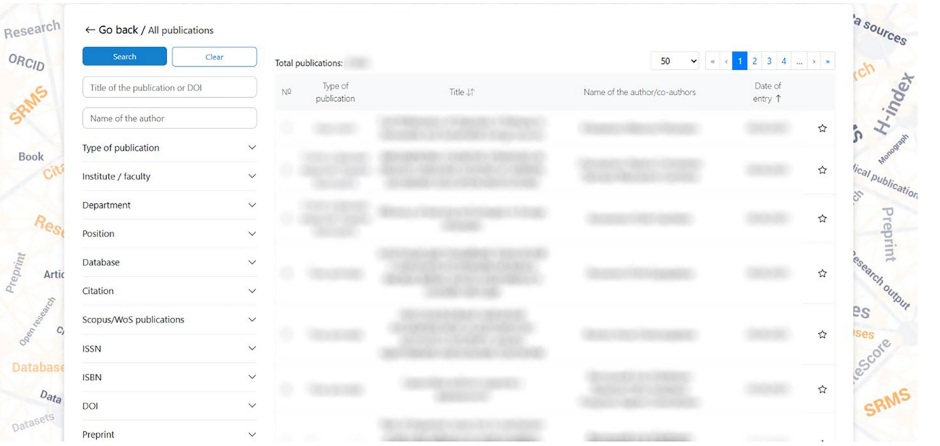

Figure 5. Publications filter
Source: Screenshot from SRMS Sumy State University

into institutional records and misrepresent intellectual property. Systematic quality control mechanisms significantly reduce attribution errors and improve research information accuracy (Borjas, 2015).

Effective CRIS implementation therefore combines automated data import with manual verification. At Sumy State University, the SRMS uses moderators to review imported records, confirm author attributions and correct errors before inclusion in official reporting. Since research performance affects funding and reputation, investment in verification protects both researchers' intellectual property rights and reporting integrity.

Beyond publication management, access control in CRIS supports the full research lifecycle – from project conception and funding to data collection, analysis and publication – enabling oversight, financial tracking and strategic planning.

Emerging technologies may further improve data quality. Machine learning can analyse authorship patterns and metadata to detect duplicates and inconsistent attributions requiring human review (Foltýnek *et al.*, 2019). As collaboration and publication volumes grow, combining automated quality assurance with expert verification remains essential for accurate attribution and intellectual property protection (Larivière *et al.*, 2015).

5. Conclusions

This study demonstrates the importance of integrating CRIS into the digital infrastructure of universities operating under economic, staffing and administrative constraints. Based on the case of Sumy State University it shows that the implementation of the SRMS creates a coherent environment for research management that encompasses the full lifecycle of research production from project initiation to the dissemination of results and the generation of evidence-based analytics.

The SRMS developed at Sumy State University has proven capable of significantly increasing the transparency and manageability of research activities through the automation of key processes, metadata standardisation, integration with international databases and the support of persistent identifiers ORCID, DOI. The system's performance confirms its alignment with international research information management practices and its ability to reduce administrative burden for researchers and university units.

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Figure 6. Author's personal analytics
Source: Screenshot from SRMS Sumy State University

An important finding of the study is that CRIS must evolve from reporting tools into comprehensive platforms for managing research content, including research data; in line with funding agency requirements and the recommendations of the Amsterdam Call for Action.

The analysis also reveals the high potential of applying machine learning algorithms for data quality control, duplication detection, automated metadata enrichment and predictive analytics to support management decision-making. The use of such approaches should become the next stage in the development of SRMS.

Finally, while SRMS moderation and support are currently provided by a specialised research information unit rather than the university library, the findings indicate significant potential for deeper involvement of academic libraries in CRIS operations. In many institutions, scientometric analysis and research support functions are already embedded within library structures, and the growing focus of the library profession on research data

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

management and digital curation underscores the relevance of expanding librarian competencies and technical services in support of CRIS-based research infrastructures.

Overall, the experience of Sumy State University demonstrates the strategic value of establishing institutional CRIS as a central element of the university's digital ecosystem. Future development of SRMS will focus on expanding research data support through RDMS integration, strengthening interoperability and introducing intelligent tools for data quality assurance and analytics.

References

Azeroual, O. and Schöpfel, J. (2019), "Quality issues of CRIS data: an exploratory investigation with universities from twelve countries", *Publications*, Vol. 7 No. 1, doi: 10.3390/publications7010014.

Azeroual, O., Saake, G. and Abuosba, M. (2018), "Data quality measures and data cleansing for research information systems", *Journal of Digital Information Management*, Vol. 16 No. 1, pp. 12-21, doi: 10.6025/jdim/2018/16/1/12-21.

Aziz, N., Udzir, N. and Mahmod, R. (2014), "Extending TLS with mutual attestation for platform integrity assurance", *Journal of Communications*, Vol. 9 No. 1, pp. 63-72, doi: 10.12720/jcm.9.1.63-72.

Borjas, G.J. (2015), "The slowdown in the economic assimilation of immigrants: aging and cohort effects revisited again", *Journal of Human Capital*, Vol. 9 No. 4, pp. 483-517, doi: 10.1086/676461.

Calatrava Moreno, M., Warta, K., Arnold, E., Tiefenthaler, B., Kolarz, P. and Skok, S. (2020), "Science Europe study on research assessment practices", *Technopolis*, doi: 10.5281/zenodo.4915998.

Chen, X., Ji, Z., Fan, Y. and Zhan, Y. (2017), "Restful API architecture based on Laravel framework", *Journal of Physics: Conference Series*, Vol. 910, pp. 12-16, doi: 10.1088/1742-6596/910/1/012016.

Chudlarský, T. and Dvořák, J. (2012), "A national CRIS infrastructure as the cornerstone of transparency in the research domain", in Jeffery, K.G. and Dvořák, J. (Eds), *E-Infrastructures for Research and Innovation: Linking Information Systems To New Forms of Knowledge Production, Proceedings of the 11th International Conference on Current Research Information Systems (CRIS2012), Prague, Czech Republic*, 6–9 June, ÚISK FF UK; euroCRIS, Prague, pp. 55-64.

Chudlarský, T., Dvořák, J. and Keith, G.J. (2012), "E-infrastructures for research and innovation linking information systems to improve scientific knowledge production", paper presented at CRIS2012: 11th International Conference on Current Research Information Systems, June 6-9, Prague.

Clements, A., Reddick, G., Viney, I., McCutcheon, V., Toon, J., Macandrew, H., McArdle, I., Collet, S. and Wastl, J. (2017), "Let's talk – interoperability between university CRIS/IR and Researchfish: a case study from the UK", *Procedia Computer Science*, Vol. 106, pp. 220-231, doi: 10.1016/j.procs.2017.03.019.

De Castro, P. and Warner, S. (2013), "ORCID implementation in open access repositories and institutional research information management systems", Open Repositories 2013, available at: https://or2013.net/sites/or2013.net/files/ORCID_OR13_proposal/index.pdf (accessed 24 June 2025).

De Castro, P., Shearer, K. and Summann, F. (2014), "The gradual merging of repository and CRIS solutions to meet institutional research information management requirements", *Procedia Computer Science*, Vol. 33, pp. 39-46, doi: 10.1016/j.procs.2014.06.007.

Ding, N.B. and Mit, E. (2023), "A framework of data quality assurance using machine learning", *13th International Conference on Information Technology in Asia (CITA)*, 3-4 Aug. 2023, *IEEE, Malaysia*, pp. 88-93,doi:10.1109/CITA58204.2023.10262802.

Ech-Cherif, A., AlBarrak, K.M. and Alnaim, A.K. (2022), "Leveraging axiomatic design and research information systems to promote research outcomes at public universities", *IEEE Access*, Vol. 10, pp. 55255-55269, doi: 10.1109/access.2022.3175995.

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Farinelli, C. and Zigoni, A. (2022), "Extending the value of a CRIS with research data management", *Procedia Computer Science*, Vol. 211, pp. 187-195, doi: 10.1016/j.procs.2022.10.190.

Ferdous, M.S. and Poet, R. (2016), "Formalising identity management protocols", *14th Annual Conference on Privacy, Security and Trust (PST), IEEE, Auckland, New Zealand*, pp. 137-146, doi:10.1109/PST.2016.7906948.

Fina, F. and Proven, J. (2017), "Using a CRIS to support communication of research: Mapping the publication cycle to deposit workflows for data and publications", *Procedia Computer Science*, Vol. 106, pp. 232-238, doi: 10.1016/j.procs.2017.03.020.

Foltýnek, T., Meuschke, N. and Gipp, B. (2019), "Academic plagiarism detection: a systematic literature review", *ACM Computing Surveys*, Vol. 52 No. 6, pp. 1-42, doi: 10.1145/3345317.

Guillaumet, A., García, F. and Cuadrón, O. (2019), "Analyzing a CRIS: from data to insight in university research", *Procedia Computer Science*, Vol. 146, pp. 230-240, doi: 10.1016/j.procs.2019.01.097.

Haak, L.L., Fenner, M., Paglione, L., Pentz, E. and Ratner, H. (2012), "ORCID: a system to uniquely identify researchers", *Learned Publishing*, Vol. 25 No. 4, pp. 259-264, doi: 10.1087/20120404.

Henderi, H., Irawatia, R., Indra, I., Dewi, D.A. and Kurniawan, T.B. (2023), "Big data analysis using Elasticsearch and Kibana: a rating correlation to sustainable sales of electronic goods", *HighTech and Innovation Journal*, Vol. 4 No. 3, pp. 583-591, doi: 10.28991/hij-2023-04-03-09.

Hudkov, S., Otroshchenko, M., Kramarenko, O. and Holysheva, N. (2023a), *Kompiuterna Prohrama "Scientific Results Management System" ("SRMS")*, Avtorske svidotstvo Ukrainy, UkrNTEI, p. 119373.

Hudkov, S., Smolennikov, D., Kramarenko, O. and Otroshchenko, M. (2023b), *Metodyka Otsinky Rezultativ Publikatsiinoi Aktyvnosti Vchenykh Zakladiv Vyshchoi Osvity*, Avtorske svidotstvo Ukrainy, p. 117869.

Jetten, M., Simons, E. and Rijnders, J. (2019), "The role of CRIS's in the research life cycle. A case study on implementing a FAIR RDM policy at Radboud University, The Netherlands", *Procedia Computer Science*, Vol. 146, pp. 156-165, doi: 10.1016/j.procs.2019.01.090.

Kaliuzhna, N. and Auhunas, S. (2022), "Research information infrastructure in Ukraine: first steps towards building a national CRIS", *Procedia Computer Science*, Vol. 211, pp. 230-237, doi: 10.1016/j.procs.2022.10.196.

Kamiński, L., Kozłowski, M., Sporysz, D., Wolska, K., Zaniewski, P. and Roszczyk, R. (2023), "Comparative review of selected internet communication protocols", *Foundations of Computing and Decision Sciences*, Vol. 48 No. 1, pp. 39-56, doi: 10.2478/fcds-2023-0003.

Larivière, V., Haustein, S. and Mongeon, P. (2015), "The oligopoly of academic publishers in the digital era", *Plos One*, Vol. 10 No. 6, p. e0127502, doi: 10.1371/journal.pone.0127502.

Luo, F., Sun, A., Erdt, M., Sesagiri Raamkumar, A. and Theng, Y.-L. (2017), "Exploring prestigious citations sourced from top universities in bibliometrics and altmetrics: a case study in the computer science discipline", *Scientometrics*, Vol. 114 No. 1, pp. 1-17, doi: 10.1007/s11192-017-2571-z.

McDonnell, R. and Kerridge, S. (2017), "Research information management system (KRIMSON) at Kent", *Procedia Computer Science*, Vol. 106, pp. 160-167, doi: 10.1016/j.procs.2017.03.012.

Malokhvii, E., Buhai, V., Molchanov, H. and Chernykh, O. (2021), "Analitychnyi ohliad ta porivniannia suchasnykh javascript rishen dlia rozrobky veb-dodatkiv", systemy upravlinnia, navihatsii ta zviazku", *Zbirnyk Naukovykh Prats*, Vol. 4 No. 66, pp. 55-58, doi: 10.26906/sunz.2021.4.055.

Melsheimer, B., Jahn, A., Putnings, M., Stelica, V. and Walther, M. (2022), "Towards a CRIS-Integrated solution for university press workflows", *Procedia Computer Science*, Vol. 211, pp. 134-140, doi: 10.1016/j.procs.2022.10.185.

Morse, R. and Wellington, S. (2022), "How U.S. News calculated the 2025-2026 best global universities rankings", US News and World Report, available at: www.usnews.com/education/best-global-

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

universities/articles/methodology#:~:text=The%20U.S.%20News%20Best%20Global,overall%20Best%20Global%20Universities%20ranking

Mryglod, O. and Nazarovets, S. (2019), "Scientometrics and management of scientific activities: once again about the global and Ukrainian", *Visnik Nacional'noi' Academii' Nauk Ukrai'ni*, No. 9, pp. 81-94, doi: 10.15407/visn2019.09.081.

Mugabushaka, A.-M. and Papazoglou, T. (2012), "Information systems of research funding agencies in the 'era of the big data'. the case study of the research information system of the European research council", paper presented at CRIS2012: 11th International Conference on Current Research Information Systems, June 6-9, Prague, pp. 103-112.

Nixon, R. (2021), *Learning PHP, MySQL and JavaScript: A Step-by-Step Guide to Creating Dynamic Websites*, O'Reilly Media.

Olcay, G.A. and Bulu, M. (2017), "Is measuring the knowledge creation of universities possible?: a review of university rankings", *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 123, pp. 153-160, doi: 10.1016/j.techfore.2016.03.029.

Parkhomenko, N. (2020), "Impact of international rankings on the competitiveness of higher education institutions", *Efektyvna Ekonomika*, Vol. 3 No. 3, doi: 10.32702/2307-2105-2020.3.76.

Planas, E., Martínez, S., Brambilla, M. and Cabot, J. (2023), "Modeling and enforcing access control policies in conversational user interfaces", *Software and Systems Modeling*, Vol. 22 No. 6, doi: 10.1007/s10270-023-01131-3.

Podwysocki, E., Bylina, M., Raczko, J., Ulaniuk, M., Michajłowicz, M. and Jendrzejewski, R. (2024), "Ludzie nauki: Data aspects of the polish national CRIS", *Proceedings of EUNIS 2024 Annual Congress in Athens*, Vol. 105, pp. 94-107, doi: 10.29007/23qb.

Quacquarelli Symonds (QS) (2025), "Data definitions and methods", available at: https://support.qs.com/hc/en-gb/sections/360005980860-Data-Definitions-and-Methods

Rybiński, K. and Wodecki, A. (2022), "Are university ranking and popularity related? An analysis of 500 universities in Google Trends and the QS ranking in 2012-2020", *Journal of Marketing for Higher Education*, Vol. 34 No. 2, pp. 1-18, doi: 10.1080/08841241.2022.2049952.

Schöpfel, J., Prost, H. and Rebouillat, V. (2017), "Research data in current research information systems", *Procedia Computer Science*, Vol. 106, pp. 305-320, doi: 10.1016/j.procs.2017.03.030.

Science Europe (2016), *Position Statement on Research Information Systems*, Science Europe, Belgium, pp. 1-8, doi: 10.5281/zenodo.5059954.

ShanghaiRanking (2022), "ShanghaiRanking's academic ranking of world universities methodology 2022", available at: www.shanghairanking.com/methodology/arwu/2022

Shapovalova, O., Bielik, O., Sulyma, O., Onyshchenko, O. and Hrynevych, B.-O. (2023), "Inozemni studenty v ukraini pid chas viiny (2022-2023)", Mlyn media, Kyiv, available at: https://studyinukraine.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/ukr_Book_2023_compressed.pdf

Sivertsen, G. (2019), "Developing current research information systems (CRIS) as data sources for studies of research", Glänzel, W., Moed, H.F., Schmoch, U. and Thelwall, M. (Eds), *Springer Handbook of Science and Technology Indicators*, Springer Handbooks, Springer, Cham., pp. 667-683, doi: 10.1007/978-3-030-02511-3_25.

Tan, Y.S. and Goh, S.K. (2014), "International students, academic publications and world university rankings: the impact of globalisation and responses of a Malaysian public university", *Higher Education*, Vol. 68 No. 4, pp. 489-502, doi: 10.1007/s10734-014-9724-2.

Times Higher Education (THE) (2025), "World university rankings", available at: www.timeshighereducation.com/world-university-rankings

Tsybenko, I.O. and Zherebchuk, S.V. (2023), "The necessity of implementation of ri's module to the Ukrainian research information system", *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, Vol. 8 No. 8, pp. 158-166, doi: 10.15802/unilib/2023_293822.

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

Tsybenko, I.O., Zherebchuk, S.V. and Fedchuk, A.P. (2024), "Driving national R&D: Methodological insights into developing a classifier for the Ukrainian national CRIS system by the state scientific and technical library of Ukraine", *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, Vol. 9 No. 9, pp. 96-106, doi: 10.15802/unilib/2024_315157.

Vasyliev, A., Khomenko, V., Liubchak, V., Korovaichenko, Y. and Filchenko, D. (2013), "Informatsiino-analitychna pidtrymka diialnosti universytetu: intehrovana informatsiina systema", Sumy State University, Sumy, available at: http://essuir.Sumy State University.edu.ua/handle/123456789/33721

Walther, M. and Melsheimer, B. (2019), "Automated author affiliation processing using Scopus data", *Procedia Computer Science*, Vol. 146, pp. 53-59, doi: 10.1016/j.procs.2019.01.079.

Corresponding author
Olha Maletova can be contacted at: o.bondarenko@yur.sumdu.edu.ua

For instructions on how to order reprints of this article, please visit our website:
www.emeraldgrouppublishing.com/licensing/reprints.htm
Or contact us for further details: **permissions@emeraldinsight.com**

Downloaded from http://www.emerald.com/dlp/article-pdf/doi/10.1108/DLP-08-2025-0122/11316895/dlp-08-2025-0122en.pdf by Edge Hill University user on 14 March 2026

УДК 347.78:341.9
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/44

Уткіна М. С.
https://orcid.org/0000-0002-3801-3742
Сумський державний університет

Малетова О. С.
https://orcid.org/0000-0002-2288-1393
Сумський державний університет

БЕРНСЬКА КОНВЕНЦІЯ В ЕПОХУ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ OPEN ACCESS[1]

Стаття присвячена комплексному дослідженню суперечності між міжнародно-правовим режимом охорони авторського права, закріпленим у Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року, та сучасною політикою відкритого доступу (Open Access) до наукових публікацій. Актуальність теми зумовлена стрімким поширенням руху Open Access у глобальному науковому просторі, зростаючою кількістю державних і наднаціональних мандатів Open Access, а також відсутністю узгодженого міжнародно-правового механізму, який би забезпечував справедливий баланс між виключними правами дослідників як авторів і публічним інтересом у вільному поширенні наукових знань.

У статті послідовно аналізуються ключові положення Бернської конвенції – принцип автоматичної охорони, мінімальний строк правової охорони, виключні майнові права автора, а також обмежений і вичерпний перелік допустимих винятків і обмежень – крізь призму їх сумісності з основними моделями Open Access: золотою, зеленою та діамантовою.

Окрему увагу приділено нормативному регулюванню Open Access у праві Європейського Союзу, зокрема контрактним вимогам програми Horizon Europe, закріпленим у статті 17 типової Грантової угоди (Model Grant Agreement), щодо публікацій, фінансованих із публічних коштів. Також – положенням Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС від 2019 року в частині наукового тексто- і датамайнінгу (text and data mining).

Центральним питанням дослідження є те, чи здатні наявні механізми Бернської конвенції – насамперед триступеневий тест як універсальний критерій допустимості обмежень авторського права – забезпечити достатню правову основу для запровадження мандатів Open Access без формального перегляду самої конвенції. Стаття також розглядає практику ліцензування за схемою Creative Commons як інструмент узгодження авторських прав із вимогами відкритості, оцінюючи її правову ефективність у міжнародному контексті.

На основі проведеного аналізу сформульовані висновки щодо системних прогалин чинного міжнародно-правового регулювання та перспектив адаптації законодавства України у сфері авторського права в контексті євроінтеграції та імплементації стандартів Європейського Союзу.

Ключові слова: *Бернська конвенція, Open Access, авторське право, наукові публікації, міжнародне право інтелектуальної власності, триступеневий тест, Creative Commons, Європейський Союз, євроінтеграція.*

Постановка проблеми. Міжнародно-правовий режим охорони авторського права, що ґрунтується на положеннях Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року [1], формувався в умовах принципово відмінної моделі наукової комунікації і не передбачав існування систематизованих механізмів публічного доступу до результатів інтелектуальної діяльності. Однак стрімка інституціоналізація політики Open Access на рівні міжнародних організацій, держав і наднаціональних утворень

[1] Робота виконана в рамках проєкту 101126485 – PIPRRRIBEUP – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Захист прав інтелектуальної власності дослідників та наукових установ в Україні: найкращі практики ЄС» (номер державної реєстрації 0124U000556)».

© Уткіна М. С., Малетова О. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

зумовила виникнення структурної суперечності між конвенційними зобов'язаннями держав-учасниць щодо забезпечення виключних прав авторів і контрактними вимогами відкритості наукових публікацій, фінансованих із публічних коштів, закріпленими, зокрема, у статті 17 типової Грантової угоди програми Горизонт Європа (Model Grant Agreement) [2].

Зазначена суперечність набуває особливої правової складності з огляду на те, що Бернська конвенція не передбачає спеціального режиму для наукових творів і обмежує можливість запровадження винятків з авторських прав жорсткими критеріями триступеневого тесту. Це ставить під сумнів правомірність мандатів Open Access в їх чинному вигляді та породжує невизначеність щодо юридичної сили ліцензій Creative Commons як інструменту узгодження конвенційних прав автора з вимогами відкритої науки.

Для України зазначена проблематика набуває додаткового виміру в контексті євроінтеграції, оскільки імплементація Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС від 2019 року (далі – Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку) [3] відбувається за відсутності сформованої національної доктрини щодо меж обмеження авторських прав в інтересах наукового прогресу, що унеможливлює системну адаптацію законодавства без попереднього вирішення зазначених міжнародно-правових колізій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика співвідношення міжнародно-правового режиму авторського права та політики відкритого доступу до наукових публікацій привертає дедалі більшу увагу в зарубіжній правовій доктрині, тоді як в українській науці вона залишається значною мірою недостатньо дослідженою саме в міжнародно-правовому вимірі. Фундаментальною працею у сфері міжнародного авторського права є монографія С. Рікетсона та Дж. К. Гінзбург. Автори здійснюють системний аналіз міжнародної системи охорони авторського права і суміжних прав, приділяючи особливу увагу Бернській конвенції як базовому джерелу міжнародного авторського права [4]. Поряд із цим вагоме значення має праця П. Голдштейна та П. Б. Хюгенхольца [5], у якій розглянуто основні принципи міжнародного авторського права, співвідношення Бернської конвенції, Угоди TRIPS та національних систем правової охорони.

Безпосередньо проблемі сумісності відкритого доступу з авторським правом присвячена стаття А. Естеве [6], яка дослідила авторсько-правові виклики, пов'язані з розвитком Open Access, зокрема політики відкритого доступу, законодавчі зміни у сфері авторського права та нові договірні моделі між видавцями й науковими установами. Суміжний концептуальний підхід представлено у праці К.Гайгера та Б. Ютe [7], де авторське право розглядається крізь призму відкритої науки та права на дослідження.

Ширший контекст застосування триступеневого тесту розкриває стаття К. Гайгера, Д. Жервей та М. Сентлебена [8], у якій автори доводять, що триступеневий тест не слід розглядати виключно як обмежувальний механізм, а навпаки – за певних умов він може виконувати функцію гнучкого інструменту балансування між інтересами правовласників і суспільним інтересом у доступі до творів. Саме цей підхід має особливе значення для аналізу можливості адаптації Бернської конвенції до потреб відкритої науки без формального перегляду її положень.

В українській правовій доктрині зазначена проблематика висвітлюється переважно у практично-прикладному вимірі. Зокрема, Ю. Капіца та К. Шахбазян [9] аналізують особливості охорони прав інтелектуальної власності в умовах відкритої науки в ЄС та Україні, виявляючи невідповідність між обсягом прав користувачів у вітчизняній системі вільного використання та ліцензійними моделями відкритого доступу, прийнятими в ЄС. В іншому своєму доробку Ю. Капіца здійснив первинний аналіз Директиви 2019/790/ЄС з позицій українського правопорядку [10].

Проте, попри наявність зазначених напрацювань, комплексного міжнародно-правового дослідження сумісності Бернської конвенції з політикою Open Access, зокрема в контексті триступеневого тесту та євроінтеграційних зобов'язань України, в українській доктрині досі не проводилося. Саме це визначає наукову новизну та актуальність пропонованого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження міжнародно-правових суперечностей між режимом Бернської конвенції та політикою Open Access, зокрема в частині триступеневого тесту, ліцензування Creative Commons і вимог права ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року [1] є одним із ключових міжнародно-правових актів у сфері авторського права. Її значення полягає не тільки в істо-

ричному закріпленні міжнародних стандартів авторсько-правової охорони, а й у формуванні базових принципів, які досі визначають архітектуру міжнародного авторського права. Саме Бернська конвенція закріпила ті правові орієнтири, без яких неможливо зрозуміти сучасний режим охорони наукових публікацій: принцип автоматичної охорони твору без виконання формальностей, принцип національного режиму, принцип незалежності охорони, мінімальний строк правової охорони, а також визнання за автором комплексу особистих немайнових і майнових прав [4; 5].

Універсальний характер Бернської конвенції, що обумовлює широту сфери її застосування, водночас є чинником, який породжує системні правові колізії в умовах трансформації моделей наукової комунікації. Конвенція не проводить змістовного розмежування між науковими та іншими літературними творами. Відповідно до статті 2 (1), поняття «літературні та художні твори» охоплює будь-яке виробництво у галузі літератури, науки і мистецтва, незалежно від способу чи форми його вираження [1]. Це означає, що наукові статті, монографії, препринти, матеріали конференцій та інші академічні тексти підпадають під повний режим конвенційної охорони.

Такий підхід забезпечує науковим творам міжнародно-правовий захист, однак не враховує їхньої особливої соціальної та інституційної природи. Наукова публікація зазвичай створюється не для прямого комерційного прибутку від продажу примірників, а для поширення результатів дослідження, участі в академічній дискусії, підтвердження наукової репутації та подальшого розвитку знань. Крім того, значна частина сучасних наукових досліджень фінансується з публічних коштів, здійснюється в межах трудових або грантових відносин і спрямована на користь ширшої наукової спільноти. Проте Бернська конвенція не містить спеціального режиму для наукових творів і не встановлює окремих правил для публікацій, створених за публічного фінансування. Саме ця відсутність спеціального режиму породжує структурне нормативне напруження між класичною моделлю авторського права та сучасною політикою відкритого доступу. Open Access виходить із ідеї, що результати наукових досліджень, особливо профінансованих із публічних коштів, мають бути доступними для читання, поширення та повторного використання без надмірних фінансових, технічних або правових бар'єрів [11]. Натомість Бернська конвенція побудована навколо виключних прав автора або іншого правовласника, які дозволяють контролювати відтворення, переклад, розповсюдження, публічне повідомлення та інші способи використання твору, що об'єктивно обмежує можливості вільного поширення наукового знання без згоди правовласника [1; 4; 5].

Цифрове середовище суттєво ускладнює правову кваліфікацію дій, пов'язаних із забезпеченням відкритого доступу до наукових публікацій. Розміщення статті в інституційному репозитарії або на платформі відкритого доступу є юридично комплексною дією, що поєднує відтворення твору, його зберігання на сервері, індексацію, доведення до загального відома та надання можливості повторного використання – кожна з яких окремо підпадає під режим виключних прав автора, гарантованих Бернською конвенцією. Відповідно, Open Access постає не як суто організаційне або етичне явище, а як самостійна міжнародно-правова проблема, що потребує системного аналізу в категоріях допустимих обмежень авторського права.

Ключовим інструментом, через який Бернська конвенція допускає обмеження виключних прав, є триступеневий тест, закріплений у статті 9 (2). Відповідно до цього положення, держави-учасниці можуть дозволяти відтворення творів лише у певних особливих випадках, за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальній експлуатації твору і не заподіює невиправданої шкоди законним інтересам автора [1]. Надалі стаття 13 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угоди TRIPS) поширила логіку триступеневого тесту на обмеження та винятки щодо виключних прав загалом, а не лише на право відтворення [12].

У контексті відкритого доступу триступеневий тест має подвійне значення. З одного боку, він обмежує свободу держав у запровадженні широких законодавчих винятків на користь відкритої науки. Держава не може просто дозволити необмежене вільне використання всіх наукових публікацій без згоди автора чи правовласника, оскільки це може поставити під сумнів відповідність такої норми другому та третьому елементам тесту. З іншого боку, триступеневий тест не повинен тлумачитися як абсолютна перешкода для політики Open Access. У сучасній доктрині дедалі частіше обґрунтовується підхід, згідно з яким тест має застосовуватися як інструмент балансування між приватними інтересами правовласників і публічним інтересом у доступі до знань, освіти й наукового прогресу [8].

Особливе значення має справа *United States – Section 110(5) of the US Copyright Act* [13], у якій

панель СОТ застосовувала триступеневий тест відповідно до статті 13 Угоди TRIPS. Це рішення часто розглядається як приклад відносно вузького підходу до оцінки допустимості винятків з авторського права, що може ускладнювати обґрунтування широких винятків на користь відкритого доступу. Водночас К. Гайгер, Д. Жервей та М. Сентлебен обґрунтовують, що тест не слід зводити до механічного захисту економічних інтересів правовласника. На їхню думку, його гнучкість дозволяє враховувати також фундаментальні публічні інтереси, включно з інтересами науки, освіти та доступу до інформації [8].

З урахуванням цього, постає ключове питання – чи може мандат відкритого доступу до публікацій, створених за публічні кошти, вважатися «певним особливим випадком» у розумінні першого елементу триступеневого тесту. Якщо такий мандат стосується чітко визначеної категорії творів – наприклад, рецензованих наукових публікацій, створених у межах конкретного грантового фінансування, – його легше обґрунтувати як спеціальний випадок. Однак якщо він фактично охоплює надто широке коло творів або дозволяє необмежене повторне використання без урахування прав автора, видавця чи іншого правовласника, його відповідність триступеневому тесту може бути поставлена під сумнів.

Сучасна політика Open Access реалізується через кілька основних моделей, кожна з яких по-різному взаємодіє з міжнародним режимом авторського права. Золота модель передбачає публікацію статті безпосередньо у журналі відкритого доступу. У правовому сенсі вона зазвичай є найменш конфліктною, якщо автор або правовласник надає відкриту ліцензію, наприклад Creative Commons. Водночас золота модель часто супроводжується оплатою article processing charge, що може створювати нерівність між дослідниками, установами та державами з різним рівнем фінансового забезпечення [6].

Зелена модель полягає у самоархівуванні авторської версії, препринту або прийнятого рукопису в інституційному чи тематичному репозитарії. Саме ця модель найчастіше породжує складні авторсько-правові питання, оскільки розміщення постпринту у відкритому доступі може зачіпати право на відтворення та доведення твору до загального відома. Якщо автор передав виключні майнові права видавцю, подальше самоархівування може суперечити умовам видавничого договору [4]. Тому конфлікт у зеленій моделі виникає не стільки між Open Access і Бернською конвенцією як такою, скільки між політикою відкритого доступу, договірною практикою академічних видавців і фактичним обсягом прав, які автор зберіг після публікації. Утім, саме Бернська конвенція створює правову основу для виключних прав, які видавці отримують за договором від авторів, – отже, конвенційний режим є первинною передумовою цього конфлікту, навіть якщо він проявляється на договірному рівні.

Діамантова модель Open Access передбачає безоплатний доступ для читачів і відсутність плати за публікацію для авторів. Вона найбільше відповідає ідеї науки як публічного блага, однак її сталість залежить від інституційного, державного або грантового фінансування. З правової точки зору діамантова модель також потребує чітких ліцензійних умов, оскільки сам факт відкритого доступу до тексту не означає автоматичного дозволу на його переклад, адаптацію, комерційне використання або включення до цифрових баз даних, що знову повертає до питання сумісності з конвенційним режимом виключних прав.

Саме тому ключову роль у політиці Open Access відіграють ліцензії Creative Commons. Їхня правова природа полягає не у скасуванні авторського права, а у використанні авторського права як підстави для надання публічного дозволу на певні способи використання твору. Іншими словами, Creative Commons функціонує всередині авторсько-правової системи, тобто автор або правовласник зберігає виключні права на твір, однак заздалегідь надає невиключний публічний дозвіл на його використання третіми особами на визначених умовах [14]. У цьому аспекті ліцензії Creative Commons загалом узгоджуються з Бернською конвенцією, оскільки Конвенція не обмежує право автора добровільно дозволяти широке використання свого твору.

Водночас застосування Creative Commons у межах мандатів відкритого доступу не є повністю безпроблемним. По-перше, автор може надати відкриту ліцензію лише тоді, коли він має достатній обсяг майнових прав. Якщо виключні права вже передані видавцю, самостійне ліцензування твору на умовах CC BY може бути юридично неможливим. По-друге, коли суб'єкт фінансування вимагає публікації за ліцензією CC BY як умову грантового фінансування, добровільний ліцензійний механізм набуває характеру обов'язкової контрактної умови. Це не робить таку вимогу автоматично неправомірною, але ставить питання про межі автономії волі автора у сфері розпорядження майновими правами [15].

Найбільш розвинений регіональний підхід до поєднання авторського права, відкритої науки та цифрового дослідження сформувався у праві ЄС. Директива про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку [3] є важливим інструментом адаптації авторського права до цифрового середовища. Особливе значення для відкритої науки мають її статті 3 і 4, присвячені text and data mining. Стаття 3 передбачає обов'язковий виняток для відтворення та вилучення даних, що здійснюються дослідницькими організаціями та установами культурної спадщини для цілей наукових досліджень за умови правомірного доступу до відповідних матеріалів. Стаття 4 встановлює ширший виняток для text and data mining, однак дозволяє правовласникам зарезервувати свої права, тобто фактично застосувати механізм opt-out [3].

Важливо, що статтю 3 зазначеної Директиви не варто спрощено описувати як виняток лише для «некомерційної мети». Її логіка складніша, оскільки вона пов'язана зі статусом дослідницьких організацій, установ культурної спадщини, правомірним доступом до матеріалів і цілями наукового дослідження. Це має принципове значення, оскільки сучасна наука дедалі частіше передбачає не лише читання публікацій людиною, а й автоматизований аналіз великих масивів текстів і даних. Такий аналіз може потребувати створення копій, вилучення інформації, індексації та машинного опрацювання, тобто дій, які формально можуть зачіпати авторські права.

К. Гайгер, Дж. Фрозіо та О. Булаєнко звертають увагу на те, що статті 3 і 4 Директиви є важливим кроком у напрямі правового визнання text and data mining, однак остаточна редакція Директиви залишає низку обмежень щодо кола бенефіціарів, технічних умов використання та можливості правовласників обмежувати застосування загального винятку [16]. Таким чином, навіть право ЄС, яке є значно більш сучасним порівняно з Бернською конвенцією, не повністю вирішує проблему доступу до наукових ресурсів у цифровому середовищі.

Паралельно з Директивою важливу роль відіграє програма Horizon Europe. Її значення полягає в тому, що вона реалізує Open Access не через загальний законодавчий виняток з авторського права, а через контрактні зобов'язання бенефіціарів грантового фінансування. У межах Horizon Europe відкритий доступ до рецензованих наукових публікацій є обов'язковою умовою у разі публікації результатів. При цьому відповідні вимоги пов'язані зі статтею 17 Model Grant Agreement та деталізуються в Annex 5, який встановлює додаткові зобов'язання щодо відкритої науки [2; 15].

За правилами Horizon Europe бенефіціари мають забезпечити відкритий доступ до рецензованих наукових публікацій, зокрема шляхом депонування машинозчитуваної електронної копії опублікованої версії або фінального рецензованого рукопису в надійному репозитарії. Для журнальних статей використання ліцензії CC BY або еквівалентної ліцензії є ключовим елементом цього режиму [15]. Водночас важливо підкреслити, що Horizon Europe не встановлює загального обов'язку публікувати всі результати дослідження. Йдеться про те, що якщо результати публікуються, вони мають відповідати вимогам відкритого доступу.

З міжнародно-правової точки зору така модель є цікавою, оскільки вона не скасовує авторське право і не запроваджує загальний примусовий виняток. Натомість вона спирається на попередньо прийняті контрактні умови грантового фінансування. Учасник проєкту, погоджуючись із правилами фінансування, приймає також вимоги щодо відкритого доступу. Це дозволяє частково мінімізувати ризик прямої несумісності з Бернською конвенцією, хоча водночас актуалізує питання про реальну свободу автора у виборі способу публікації результатів.

Для України ця проблематика має особливе значення у зв'язку з євроінтеграційними зобов'язаннями, реформуванням законодавства про авторське право та необхідністю інтеграції до Європейського дослідницького простору. Положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» [17] суттєво оновили національний режим авторсько-правової охорони, однак питання відкритої науки, відкритого доступу, rights retention, secondary publication right і text and data mining залишаються недостатньо врегульованими. Особливої уваги потребує питання імплементації підходів статей 3 і 4 Директиви щодо автоматизованого аналізу текстів і даних у наукових цілях. Для сучасної науки автоматизований аналіз текстів і даних є не допоміжним, а одним із базових інструментів дослідження, оскільки дозволяє опрацьовувати великі масиви наукових публікацій, баз даних, цифрових архівів та інших інформаційних ресурсів. Однак без чітко визначеного правового винятку такі дії можуть формально зачіпати виключні права автора або іншого правовласника, зокрема право на відтворення, збереження копій, вилучення інформації та подальше

машинне опрацювання творів. Саме тому чинне українське законодавство містить окремі елементи регулювання text and data mining, однак вони не формують цілісного режиму, співмірного з підходами статей 3 і 4 Директиви. Через це фрагментарність регулювання text and data mining в українському праві створює правову невизначеність для університетів, наукових установ, дослідників, цифрових бібліотек і репозитаріїв.

Окремого нормативного осмислення потребує також механізм rights retention, тобто збереження автором достатнього обсягу майнових прав для подальшого розміщення наукової публікації у відкритому доступі. Для України це питання є особливо актуальним, оскільки на практиці автори часто передають видавцям майнові права або погоджуються з умовами публікації, не завжди усвідомлюючи, чи зберігають вони право розміщувати прийнятий рукопис у репозитарії університету або наукової установи. Запровадження інституційних політик rights retention могло б дозволити дослідникам виконувати вимоги відкритого доступу без порушення видавничих договорів і без втрати контролю над власними науковими результатами.

У практичному вимірі українське законодавство потребує не лише загального декларування підтримки відкритої науки, а й створення конкретних правових механізмів її реалізації. До таких механізмів можна віднести: законодавче визнання та деталізацію режиму відкритих ліцензій, зокрема Creative Commons; закріплення можливості депонування наукових публікацій у відкритих репозитаріях; визначення правового статусу препринтів, постпринтів і фінальних опублікованих версій статей; запровадження виняткiв для text and data mining; а також розроблення типових договірних положень для наукових журналів, університетів і грантодавців.

Висновки. На підставі проведеного дослідження, констатуємо, що Бернська конвенція забезпечує фундаментальні гарантії охорони наукових творів, однак не враховує специфіку сучасної наукової комунікації, зокрема публічного фінансування досліджень, цифрового поширення результатів і потреби у відкритому доступі до знань. Триступеневий тест залишається ключовим критерієм допустимості обмежень авторського права, проте його застосування до мандатів відкритого доступу потребує гнучкого тлумачення з урахуванням публічного інтересу в розвитку науки та доступі до знань. Ліцензії Creative Commons можуть ефективно узгоджувати авторське право з вимогами Open Access, але лише за умови, що автор зберігає достатній обсяг майнових прав. Право ЄС, зокрема Директива і вимоги Horizon Europe, демонструє більш сучасну модель поєднання авторського права та відкритої науки. Для України актуальним є формування цілісної політики відкритої науки, що має включати розвиток відкритих ліцензій, інституційних репозитаріїв, механізмів rights retention, права вторинної публікації та виняткiв для text and data mining. Перспективним є не перегляд Бернської конвенції, а її динамічне тлумачення та адаптація національного законодавства до стандартів ЄС.

Список літератури:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 р. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення 11 квітня 2026 р.).

2. European Commission. Horizon Europe Model Grant Agreement. Version 1.0. Publications Office of the European Union, 2021. Art. 17. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/agr-contr/unit-mga_he_v1.0_en.pdf (дата звернення 11 квітня 2026 р.).

3. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС від 2019 року. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text (дата звернення 12 квітня 2026 р.).

4. Ricketson S., Ginsburg J. C. International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2022. 3 vols.

5. Goldstein P., Hugenholtz P. B. International Copyright: Principles, Law, and Practice. 4th ed. Oxford : Oxford University Press, 2019.

6. Esteve A. Copyright and Open Access to Scientific Publishing. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2024. Vol. 55. P. 901-926. DOI: https://doi.org/10.1007/s40319-024-01479-z

7. Geiger C., Justin Jütte B. 8: Copyright, the Right to Research and Open Science: About Time to Connect the Sots. *In A Research Agenda for EU Copyright Law.* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781803927329.00016

8. Geiger C., Gervais D. J., Senftleben M. The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law. *American University International Law Review*. 2014. Vol. 29, № 3. P. 581–626.

9. Капіца Ю., К. Шахбазян. Відкрита наука та інтелектуальна власність. *Інформація і право.* 2023. № 2 (45). С. 73-87.

10. Капіца Ю. Директива 2019/790/ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку та питання адаптації законодавства України. *Інформація і право.* 2019. № 3 (30). https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.3(30).194800

11. Budapest Open Access Initiative : Declaration. 2002. URL: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/ (дата звернення 14 квітня 2026 р.).

12. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення 15 квітня 2026 р.).

13. WTO Panel Report. *United States – Section 110(5) of US Copyright Act*. WT/DS160/R. 15 June 2000. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds160_e.htm (дата звернення 15 квітня 2026 р.).

14. Creative Commons Attribution 4.0 International Public License. URL: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode (дата звернення 17 квітня 2026 р.).

15. Open Access obligations in Horizon Europe: what are CC BY licences? European IP Helpdesk. 2021. URL: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/news-events/news/open-access-obligations-horizon-europe-what-are-cc-licences-2021-11-15_en (дата звернення 17 квітня 2026 р.).

16. Geiger C., Frosio G., Bulayenko O. Text and Data Mining: Articles 3 and 4 of the Directive 2019/790/EU. *Centre for International Intellectual Property Studies Research Paper.* 2019. № 2019-08.

17. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text (дата звернення 17 квітня 2026 р.).

Utkina M. S., Maletova O. S. THE BERNE CONVENTION IN THE ERA OF OPEN SCIENCE: INTERNATIONAL LEGAL CHALLENGES OF OPEN ACCESS POLICY

This article offers a comprehensive examination of the tension between the international copyright protection regime established by the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886 and contemporary Open Access policies governing scientific publications. The relevance of the topic is underscored by the rapid global expansion of the Open Access movement, the growing number of national and supranational Open Access mandates, and the absence of a coherent international legal mechanism capable of equitably balancing authors' exclusive rights with the public interest in the free dissemination of scientific knowledge. The article systematically analyses the core provisions of the Berne Convention – including the principle of automatic protection, minimum terms of protection, authors' exclusive economic rights, and the limited and exhaustive list of permissible exceptions and limitations – in light of their compatibility with the principal Open Access models: gold, green, and diamond. Particular attention is given to the normative regulation of Open Access within European Union law, specifically the contractual requirements of the Horizon Europe programme concerning publications funded from public resources, as laid down in Article 17 of the Model Grant Agreement. Also – the provisions of The Directive on Copyright in the Digital Single Market (EU 2019/790) as they relate to text and data mining for scientific purposes. The central question addressed is whether existing Berne Convention mechanisms – most notably the three-step test as the universal standard for permissible copyright limitations – can furnish an adequate legal foundation for open access mandates without formal revision of the Convention itself. The article further examines Creative Commons licensing as a practical instrument for reconciling copyright with openness requirements, assessing its legal effectiveness in the international context. On the basis of this analysis, conclusions are drawn regarding systemic gaps in the existing international legal framework and the prospects for adapting Ukrainian copyright legislation in the context of European integration and the implementation of EU standards.

Keywords: *Berne Convention, Open Access, copyright, scientific publications, international intellectual property law, three-step test, Creative Commons, European Union, European integration.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026